

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Факультет готельно-ресторанного та туристичного бізнесу імені проф. В.Ф.Доценка
Кафедра туристичного та готельного бізнесу

«До захисту в ЕК»

В.о. декана факультету

(підпис)

Віта ЦИРУЛЬНІКОВА

(ім'я та прізвище)

«__» _____ 2022 р.

«До захисту допущено»

В. о. завідувача кафедри

(підпис)

Ірина МЕЛЬНИК

(ім'я та прізвище)

«__» _____ 2022 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
НА ЗДОБУТТЯ ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ МАГІСТРА
зі спеціальності 242 «Туризм»
(код та назва спеціальності)
освітньо-професійної програми «Туризмознавство»

на тему: «Рекреаційний потенціал Київської області в системі внутрішнього туризму»

Виконав: здобувач 2 курсу, групи ЗТУ-2-4М

Соболева Санта-Меріда Максимівна

(прізвище, ім'я, по батькові повністю)

(підпис)

Керівник Мельник Ірина Леонідівна

(прізвище, ім'я та по батькові повністю)

(підпис)

Рецензент Парубець О.В.

(ім'я та прізвище)

(підпис)

Я як здобувач(ка) Національного університету харчових технологій розумію і підтримую політику університету з академічної доброчесності. Я не надав(-ла) і не одержував(-ла) недозволеної допомоги під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Здобувач _____

(підпис)

Київ – 2022 р.

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ
Факультет готельного-ресторанного та туристичного бізнесу
Кафедра туристичного та готельного бізнесу
Освітній ступінь бакалавр
Спеціальність 242 «Туризм»
(код і назва)
Освітньо-професійна програма Туризмознавство
(назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ

**В. о. завідувача кафедри туристичного
та готельного бізнесу**

Мельник І. Л.

“ ” _____ 2021 року

ЗАВДАННЯ

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧА

Соболевої Санти-Меріди Максимівни

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи «Рекреаційний потенціал Київської області в системі
внутрішнього туризму»

керівник роботи Мельник Ірина Леонідівна, к. е. н., доц. кафедри ТГБ

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом закладу вищої освіти від “25” листопада 2021 року
№969-кс

2. Строк подання здобувачем роботи 11 лютого 2022 р.

3. Вихідні дані до роботи наукова література, фахова література, статистична
звітність туристичного підприємства

4. Зміст пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)
Вступ

Розділ 1. Теоретичні аспекти розвитку туристично-рекреаційного потенціалу
території

Розділ 2. Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу Київської області в
системі внутрішнього туризму

Розділ 3. Проблеми та перспективи розвитку туризму та рекреації в Київській
області

Розділ 4. Туристично-рекреаційний потенціал м. Біла Церква в системі
внутрішнього туризму Київської області

Висновки та пропозиції

5. Перелік графічного матеріалу рисуноків - 18, таблиць - 11.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
I	Мельник І.Л., доц. кафедри		
II	Мельник І.Л., доц. кафедри		
III	Мельник І.Л., доц. кафедри		
IV	Мельник І.Л., доц. кафедри		

7. Дата видачі завдання 01 жовтня 2021 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№	Назва етапів виконання кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Вибір і затвердження теми роботи	01.09.2021-30.09.2021 рр.	виконано
2	Оформлення і затвердження завдання на роботу	01.10.2021-08.10.2021 рр.	виконано
3	Вступ РОЗДІЛ 1	11.10.2021-22.10.2021 рр.	виконано
4	РОЗДІЛ 2	25.10.2021-01.11.2021 рр.	виконано
5	РОЗДІЛ 3	02.11.2021-19.11.2021 рр.	виконано
6	РОЗДІЛ 4	22.11.2021-02.12.2021 рр.	виконано
7	Висновки та пропозиції. Список використаних джерел.	03.12.2021-10.12.2021 рр.	виконано
8	Оформлення роботи за структурою, представлення кваліфікаційної роботи на кафедру та попередній захист у комісії	15.12.2021-17.01.2022 рр.	виконано
9	Доопрацювання, оформлення, друкування, підготовка матеріалів до захисту	24.01.2022-07.02.2022 р.	виконано
10	Представлення готової зшитої кваліфікаційної роботи на кафедру	15-17.02.2022 р.	виконано
11	Захист кваліфікаційної роботи в ЕК	21-22.02.2022 р.	

Здобувач

_____ (підпис)

Соболєва С.-М..М.

(прізвище та ініціали)

Керівник роботи

_____ (підпис)

Мельник І.Л.

(прізвище та ініціали)

РЕЗЮМЕ
на кваліфікаційну роботу
Соболевої Санти-Меріди Максимівни
на тему: «Рекреаційний потенціал Київської області в системі
внутрішнього туризму»

Кваліфікаційна робота складається з – 103 сторінок. Кількість розділів – 4, рисунків – 14, таблиць – 18.

Об'єктом дослідження є туристично-рекреаційні ресурси Київської області.

Предметом кваліфікаційної роботи є територіальна диференціація туристично-рекреаційних ресурсів та особливості їх використання у програмах розвитку туризму Київської області.

Метою кваліфікаційної роботи є оцінка рекреаційного потенціалу Київської області, зокрема структури рекреаційних ресурсів, проблем та перспектив їх використання, визначення напрямів розвитку туризму даної території.

У I розділі визначено поняття рекреаційних ресурсів та рекреаційного потенціалу, окреслено фактори впливу на розвиток рекреаційного потенціалу території.

У II розділі здійснено оцінку рекреаційного потенціалу Київської області, визначено його місце у системі внутрішнього туризму України.

У III розділі окреслено основні проблеми використання і розвитку туризму та рекреації у Київській області, визначено перспективи розвитку туристично-рекреаційного потенціалу.

У IV розділі вивчено туристично-рекреаційний потенціал м.Біла Церква у системі внутрішнього туризму Київської області, здійснено оцінку туристично-рекреаційних маршрутів Білоцерківського району Київської області.

Ключові слова: потенціал, рекреаційний потенціал території, туристично-рекреаційний потенціал Київської області.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІЇ	9
1.1. Поняття рекреаційного потенціалу території	9
1.2. Фактори розвитку рекреаційного потенціалу території	14
1.3. Основи оцінки туристично-рекреаційного потенціалу території	23
Висновки до розділу 1	29
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ В СИСТЕМІ ВНУТРІШНЬОГО ТУРИЗМУ	31
2.1. Характеристика туристично-рекреаційного потенціалу Київської області	31
2.2. Оцінка структури туристично-рекреаційного потенціалу Київської області	43
2.3. Використання туристично-рекреаційного потенціалу Київської області у системі внутрішнього туризму	49
Висновки до розділу 2	57
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ ТА РЕКРЕАЦІЇ В КИЇВСЬКІЙ ОБЛАСТІ	59
3.1. Визначення проблем розвитку туризму та рекреації в Київській області	59
3.2. Перспективи розвитку туристично-рекреаційного потенціалу Київської області	63
Висновки до розділу 3	70
РОЗДІЛ 4. ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ м. Біла Церква в системі внутрішнього туризму Київської області	72
4.1. Потенціал м. Біла Церква як туристично-рекреаційного центру	

Київської області	72
4.2. Характеристика туристично-рекреаційних маршрутів	
Білоцерківського району Київської області та оцінка їх ефективності	79
Висновки до розділу 4	90
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	93
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	98

ВСТУП

Актуальність теми. Розвиток туризму тісно пов'язаний з політикою, яка спрямована на збереження та покращення рекреаційних ресурсів та управління ними. Необхідна розробка основ рекреаційного природокористування, які включали б вивчення структури, динаміки та прогноз розвитку ландшафтів (природних та культурних) стосовно інтересів туризму.

Оптимальне використання можливостей туристичних ресурсів дозволить покращити економіку регіонів, включаючи результати діяльності усіх учасників ринку, вплинути на соціальний рівень громад та розвиток інфраструктури.

Туристичний бізнес безумовно є одним із перспективних напрямів розвитку, враховуючи значні природні та культурні цінності Київської області, існуючу інфраструктуру та унікальне місце розташування. Для забезпечення збалансованого розвитку потенціалу Київської області необхідно працювати над визначенням перспективних атракцій, наданням методичних підходів та практичних рекомендацій з метою забезпечення конкурентоспроможності регіонального туристичного продукту.

Метою дослідження є оцінка рекреаційного потенціалу Київської області, зокрема структури рекреаційних ресурсів, проблем та перспектив їх використання, визначення напрямів розвитку туризму даної території.

Для досягнення мети поставлені такі **завдання**:

- визначити сутність і поняття рекреаційного потенціалу території (регіону, області);
- охарактеризувати фактори розвитку рекреаційного потенціалу території (регіону, області);
- обґрунтувати теоретичні основи оцінки рекреаційного потенціалу території у системі внутрішнього туризму країни;
- представити рекреаційну характеристику Київської області;
- визначити місце рекреаційного потенціалу Київської області у структурі внутрішнього туризму країни;

- провести оцінку використання рекреаційного потенціалу у Київській області;
- визначити проблеми розвитку та використання рекреаційного потенціалу Київської області;
- окреслити перспективи і можливості на шляху до посилення рекреаційного потенціалу Київської області;
- надати пропозиції щодо розвитку рекреаційного потенціалу Київської області та провести оцінку ефективності запропонованих заходів.

Об’єктом дослідження є туристично-рекреаційні ресурси Київської області.

Предметом дослідження є територіальна диференціація туристично-рекреаційних ресурсів та особливості їх використання у програмах розвитку туризму Київської області.

Методологічною основою дослідження є теоретичні положення суспільної, зокрема, рекреаційної, географії, рекреалогії, історичного та географічного краєзнавства, культурології та ін.

Практична цінність і впровадження роботи. Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що надані у роботі пропозиції можуть бути використані при формуванні програм розвитку туризму у Київській області.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, чотирьох основних розділів, що містять 10 підрозділів, 14 рисунків, 18 таблиць, висновків і списку використаних джерел, що містить 59 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ

ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІЇ

1.1. Поняття рекреаційного потенціалу території

Планування розвитку туризму у регіоні нерозривно пов'язані з його структурою, яка має складну ієрархію і складається із підсистем із великою кількістю елементів. Для забезпечення розвитку системи необхідно підсилювати потенціал території, що виявляється у сукупності ресурсів та умов її освоєння у різних галузях господарської діяльності. Потенційні можливості території реалізуються через суспільні потреби, що виявляються у формі різних видів природокористування. Різноманітність видів природокористування на певній території залежить від її ресурсної забезпеченості та умов їх освоєння, структури та характеру суспільних потреб, видів сформованих суспільних потреб та величини території [5, 9]. Тому можна говорити про множинність потенціалів території, що проявляється у різноманітності форм природокористування. У зв'язку з цим рекреаційний потенціал є одним із видів потенційних можливостей використання території.

Рекреаційний потенціал - це сукупність природних, культурно-історичних та соціально-економічних передумов для організації рекреаційної діяльності на певній території [6].

Термін «рекреаційний потенціал території» вперше увійшов в офіційну термінологію наукових досліджень у 1989 р. у праці «Экологический энциклопедический словарь. «за редакцією І. І. Дедю «...здатність території забезпечувати певну кількість відпочиваючих психофізіологічним комфортом і можливістю для відпочинку (спортивно-зміцнювальної діяльності) без деградації природного середовища. Виражається числом людей (або людиноднів) на одиницю площі» [14].

Рекреаційний потенціал території є частиною природного потенціалу, який

можна розглядати як здатність природного середовища сприяти відпочинку і відновленню сили людини. Рекреаційне використання природи в своїй суті є соціально зумовленим процесом. Постійне збільшення рекреаційних потреб населення викликає необхідність вирішення багатьох питань, пов'язаних з визначенням характеристик природно-рекреаційного потенціалу та регламентованого, екологічно збалансованого природокористування і, відповідно, оптимального задоволення попиту людей у рекреації [14].

Еволюція визначення поняття «рекреаційний потенціал» у сучасному її трактуванні пройшла кілька етапів: від початкового розвитку в рамках екологічних, географічних та економічних знань до всебічних системних досліджень і підходів, що поєднують зусилля вчених різних галузей наукового пізнання: рекреаційної географії, рекреалогії, географії туризму, туризмології та регіональної економіки.

Виділяють чотири етапи еволюції визначення поняття «рекреаційний потенціал».

Перший етап – у 80-і роки ХХ ст. застосовувалися такі поняття, як «природний рекреаційний потенціал» і «природно-ресурсний потенціал». Зокрема, Н. В. Зворикін розглядав природний рекреаційний потенціал «як природні рекреаційні ресурси, характер використання яких визначається відповідними природними умовами рекреаційної діяльності»;

І. В. Зорін і В. А. Квартальнов рекреаційним потенціалом називають «відношення між фактичною і гранично можливою чисельністю туристів, яка визначається виходячи з наявності рекреаційних ресурсів, при якій не відбувається порушення стану природної та екологічної рівноваги» [17].

Німецький вчений Х. Барш трактував поняття «природно-ресурсний потенціал» як «здатність природного середовища сприяти відпочинку і відновленню сили людини, у складі якого – наявні рекреаційні ресурси, якими володіє територія» [32].

Наведені визначення сутності поняття «рекреаційний потенціал» дають підстави виділити такі його суттєві ознаки, як залежність рівня потенціалу від наявних можливостей і рекреаційних ресурсів.

Другий етап охоплює кінець 1980-х – середину 1990-х років та характеризується використанням таких понять як «потенціал рекреаційної галузі», «природний рекреаційний потенціал». Так, А. А. Мінц і Т. Р. Кохановська, які під потенціалом рекреаційної галузі розглядали розвідані і ті, що знаходяться в експлуатації, природні рекреаційні ресурси [32].

Н. Г. Ігнатенко, В. П. Руденко розглядають природний рекреаційний потенціал «як об'єктивну реальність, що характеризує дійсний стан природних ресурсів, тіл і сил природи з властивими їм законами формування і розвитку елементів, що відображають економічні відношення, оскільки їх використання має безпосередній вплив на рівень продуктивності праці» [36].

Таким чином, на другому етапі рекреаційний потенціал здебільшого трактується як максимальна продуктивна спроможність рекреаційних ресурсів, що виражається кількістю рекреаційного ефекту, рідше – як виробнича потужність. Кожне із цих трактувань висвітлює одну з основних ознак поняття «рекреаційний потенціал», проте не є самодостатнім.

На третьому етапі еволюції поняття «рекреаційний потенціал», що охоплює період із середини 1990-х років і триває до сьогодні, науковці приділяють значну увагу дослідженню сутності понять «рекреаційний потенціал території» або близьким за змістом «рекреаційний потенціал регіону».

В. І. Мацола наводить таке визначення: «потенціал рекреаційної території визначається природно-ресурсною та соціально-економічною базою, загальною якістю природних та соціально-економічних умов та рекреаційною місткістю» [31].

Науковці І. В. Смаль, О. В. Кифяк та інші характеризують рекреаційний потенціал території як «сукупність природних, соціальних і культурно-історичних передумов для організації рекреаційної діяльності на певній території» [39].

За визначенням Ю. Є. Дащука, рекреаційний потенціал регіону – це «інтегрована система взаємозв'язків та властивостей, що характеризуються здатністю використовувати природні ресурси, реалізуючи при цьому можливості, через призму умов, які продукують готовність до ведення рекреаційної діяльності, що здійснюється під впливом комплексу засобів для задоволенню потреб рекреанта у відпочинку та відновленні» [16].

Четвертий етап досліджень є важливий тим, що здебільшого у працях учених поняття «рекреаційний потенціал» досліджується як інтегральний показник, властивість (узагальнена характеристика), як комплекс або як система.

Науковці [17] визначають природно-рекреаційний потенціал як здатність розвіданих та експлуатаційних природних рекреаційних ресурсів сприяти відтворенню здоров'я людей, їх відпочинку, фізичному, інтелектуальному та духовному розвитку, що обумовлюється територіальними, часовими межами, технічними, науковими, фінансовими можливостями освоєння та експлуатації території.

З розвитком рекреаційної географії і географії туризму продовжують розширюватись і поглиблюватись наукові пізнання понять «туристсько-рекреаційний потенціал» і «рекреаційно-туристичний потенціал», які є широкоживаними й часто ототожнюються у науковій літературі. Відмінність цих понять обумовлена тим, що процес їх формування відбувався із врахуванням законів і закономірностей розвитку, що притаманні географічному і економічному напрямкам і користуються відповідним понятійно-термінологічним апаратом.

Згідно з наявними визначеннями, туристський потенціал якого- не будь об'єкта (території) – це «сукупність приурочених до даного об'єкта (території) природних і рукотворних тіл і явищ, а також умов, можливостей і засобів, придатних для формування туристського продукту і здійснення відповідних турів, екскурсій, програм. Під потенціалом розуміються в основному пам'ятники культури, пам'ятки, які можуть включати як етнокультурні особливості регіону, так і заповідні зони, а туристсько-рекреаційний потенціал – стан туристично-

рекреаційних ресурсів території, що задовольняють попит населення у відпочинку та туризмі» [15].

Таким чином, виокремлюють чотири основних методологічних підходи до визначення поняття «рекреаційний потенціал»: ресурсно-екологічний, ресурсно-виробничий, територіальний і комплексний

Іноді рекреаційним потенціалом називають відношення між фактичною та гранично можливою чисельністю туристів, що визначається виходячи з наявності рекреаційних ресурсів. Дуже часто під рекреаційним потенціалом розуміється наявність на території певних унікальних або, принаймні, цікавих не лише місцевих жителів об'єктів.

Рекреаційний потенціал території включає сукупність ресурсів, коштів та можливостей на даній території, що забезпечують максимально досяжний рівень відпочинку та відновлення сил людини.

Таким чином, багато авторів наукових праць вважають потенціал сукупністю взаємопов'язаних ресурсів, необхідних для досягнення певних цілей. Туристично-рекреаційний потенціал – досить ємне поняття, яке містить численні детермінанти, що визначають туристично-рекреаційну привабливість певного регіону (рис. 1.1).

Отже, туристично-рекреаційний потенціал регіону як наявність певних можливостей та ресурсів, які можуть бути використанні для розвитку туристичної та рекреаційної діяльності.

Туристично-рекреаційний потенціал є сукупністю органічно взаємопов'язаних природних і матеріальних засобів, які в процесі взаємодії здатні виробляти продукцію або продукт.

Будь-яке збільшення кожного ресурсу веде до зростання туристично-рекреаційного потенціалу. Використання туристично-рекреаційних ресурсів, тобто природних, лікувально-оздоровчих, культурно-історичних, розважальних об'єктів, які можуть бути використані для організації туристично-рекреаційної діяльності, здатне підвищити потенціал регіону за рахунок припливу коштів від туристичних, оздоровчих та рекреаційних послуг для зовнішніх і внутрішніх

Рис. 1.1. Детермінанти туристично-рекреаційного потенціалу окремої території [53]

споживачів, відновлення і забезпечення умов для ефективного функціонування капіталу [53].

Специфіка рекреаційного потенціалу полягає в тому, що він є невід'ємною частиною економічного потенціалу території та його використання має спиратися на відповідні умови господарської діяльності [23].

1.2. Фактори розвитку туристично-рекреаційного потенціалу території

Туристично-рекреаційний потенціал території, регіону, області визначають такі змінні, як наявні рекреаційні ресурси, управлінські фактори та функціональні фактори.

Рекреаційні ресурси – включають ресурси всіх видів, що можуть використовуватися для задоволення потреб населення у відпочинку та туризмі. До них відносяться елементи природних, природно-технічних та соціально-

економічних геосистем, які при відповідному розвитку продуктивних сил можуть бути використані для організації рекреаційного господарства. На основі рекреаційних ресурсів можлива організація галузей господарства, що спеціалізуються на рекреаційному обслуговуванні.

Рекреаційні ресурси – історичне поняття, зміна структури та обсягу рекреаційних потреб призводить до залучення у рекреаційну діяльність нових елементів як природного, і історико-культурного характеру. У цьому природні рекреаційні ресурси мають вирішальне значення є однією з основних матеріальних передумов рекреації. Природними передумовами рекреації є природно-територіальні комплекси різного рангу, їх компоненти та окремі властивості. До властивостей природних комплексів можна віднести аттрактивність, контрастність та ритм ландшафтів, екзотичність, унікальність, типовість, розміри та форми природних об'єктів.

Рекреаційні ресурси можна класифікувати за:

- походженням – природні та суспільні;
- специфікою використання в процесі туристично-рекреаційної діяльності – спеціальні (прямого використання – мінеральні води, лікувальні грязі, термальні води), загальні (опосередкованого використання чи впливу – лісові та водні ресурси);
- функціональним призначенням – лікувальні, оздоровчі, пізнавальні, спортивні;
- компонентною структурою – природні (бальнеологічні, водні, лісові, ландшафтні та кліматичні умови), суспільні (культурно-історичні, туристично-рекреаційна інфраструктура, інформаційне та кадрове забезпечення, ландшафтно-техногенні комплекси, агроландшафти; економічні, соціально-демографічні, інформаційні передумови розвитку туристично-рекреаційної сфери, інфраструктурні, екологічна та соціальна безпека);
- рівнем унікальності – типові та унікальні;
- критерієм доступності – добре доступні, доступні та важкодоступні;

– статусом ресурси природно – заповідного фонду, курортно-санаторних та рекреаційних зон [16].

Таким чином, під рекреаційними ресурсами розуміють поєднання компонентів природи, соціально-економічних чинників і культурних цінностей, що виступають як умови задоволення рекреаційних потреб людини. Виділяють три типи рекреаційних ресурсів: природні, історико-культурні та соціально-економічні. Кожний з них відіграє певну роль у формуванні галузевої і територіальної організації рекреаційних комплексів.

Рекреаційні ресурси багато в чому є похідними від рекреаційних потреб населення, які в свою чергу визначаються задачами соціокультурного освоєння території. Таким чином, основні причина та фактори перетворення сукупності тих чи інших властивостей території в рекреаційні ресурси – це потреби соціокультурного освоєння території. Поєднання та наявність природно-рекреаційних ресурсів свідчить про існування природно-рекреаційного потенціалу як необхідної умови розвитку рекреації.

Управлінські фактори, що визначають рівень та цільову спрямованість діяльності органів управління на конкретній території. Орієнтація та можливості даного фактора характеризують управлінський потенціал територіального рекреаційного комплексу, який залежить від стратегічного бачення перспектив, обсягу та характеру робіт, з якими можуть впоратися органи управління території.

До управлінських факторів слід зарахувати:

- стратегію розвитку території (місце та роль рекреаційного потенціалу);
- характеристики особистості керівника території та його команди;
- досвід роботи;
- готовність до ризику.

Функціональні фактори, що включають рівень потенційних можливостей органів управління для реалізації рекреаційного потенціалу території. До них можна віднести:

- професійний рівень та кваліфікацію персоналу;

- рівень розвитку наукових та матеріальних засад рекреаційної діяльності;
- досвід рекреаційної діяльності.

Висока динаміка зовнішнього середовища призводить до того, що управління рекреаційним потенціалом території як стратегічне рішення орієнтується зміну можливостей, що передбачає оцінку внутрішніх можливостей (існуючий рекреаційний потенціал території) та прогнозування характеру зміни можливостей, умов зовнішнього середовища [23].

Для управління і розвитку туризму необхідно оцінити властивості, якими наділені рекреаційні території (рис.1.2) та розрізняти фактори, що впливають на ці властивості тієї чи іншої території (рис.1.3).

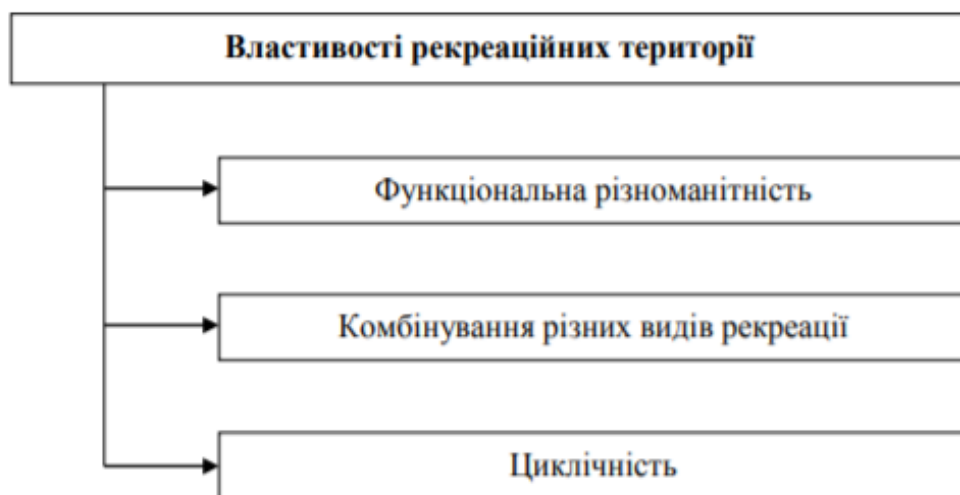

Рис.1.2. Властивості рекреаційних територій [41]

Функціональна різноманітність є головною ознакою класифікації рекреаційної діяльності. На сьогодні вчені виділяють такі рекреаційні функції:

- лікувальна – спрямована на відновлення здоров'я людини;
- пізнавальна – спрямована на розвиток духовного потенціалу особистості;
- спортивна – спрямована на розвиток фізичних сил людини.

Комбінування різних видів рекреації. Видів рекреації на сьогодні може бути безліч, оскільки будь-яка дія або територія може в тією чи іншою мірою використовуватись для відновлення фізичних чи моральних сил. Загальна класифікація видів рекреаційних діяльності наведено в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Класифікація видів рекреаційної діяльності [41]

Ознака	Види рекреаційної діяльності
За використовуваних транспортних засобів	Автомобільна (індивідуальна), автобусна, авіаційна (рейсова і чартерна), залізнична, теплохідна (морська, річкова, круїзна)
За рівнем рухливості	Стаціонарна, кочова
За кількістю учасників	Індивідуальна, групова
За віковою ознакою	Дитяча, доросла, змішана
За характером організації	Регламентована (планова), самодіяльна (організована, неорганізована)
За сезонністю	Цілорічна, сезонна (літня, зимова)
За територіальною ознакою	Приміська (місцева), районна (загальнодержавна), міжнародна
За тривалістю	Короткочасна, тривала
За правовим статусом	Національна (внутрішня), міжнародна (іноземна)

Чим більше перерахованих вище видів рекреації зможе запропонувати одна рекреаційна територія, тим вище буде її рекреаційна цінність.

Рис.1.3. Фактори впливу на потенціал рекреаційних територій [41]

Однією з найважливіших властивостей рекреаційних територій є циклічність надання рекреаційних послуг. Тобто рекреаційні властивості територій повинні або повністю відновлюватись в часі до моменту їх наступного використання, або їх використання взагалі не повинне зменшувати їх цінності. Якщо ці вимоги не задовольняються, суб'єктам надання рекреаційних послуг потрібно здійснювати витрати на приведення рекреаційних територій до їх первинного стану.

До соціально-економічної групи факторів відносять вплив на рекреаційні території встановленого рівня цін на рекреаційні послуги та їх економічної доступності для різних верств населення. Середні доходи населення в регіоні суттєво впливають на вартість та різноманіття наявних рекреаційних послуг та розвитку території в певному заданому напрямі. Крім того, необхідно відзначити низьку інвестиційну привабливість маловідвідуваних курортів. Як правило, для зменшення підприємницьких ризиків інвестиції йдуть в кращі курорти, це приводить до виникнення великої кількості занедбаних об'єктів, що так і залишаються без уваги.

Демографічні фактори містять інформацію про вікову структуру населення (співвідношення дітей, дорослих та пенсіонерів), стать тощо. До демографічних показників також відносять показники народжуваності, смертності, природного руху населення та середня тривалість життя. До цієї групи факторів необхідно віднести й проблему відтоку постійного населення. Відомо, що основною вимогою для розвитку рекреаційної діяльності в тому чи іншому регіоні, крім природних сприятливих факторів, є проживання місцевого населення. Однак низький рівень заробітної плати, проблеми з працевлаштуванням і відсутність життєвих перспектив приводять до поступового зменшення постійного населення, до зменшення привабливості рекреаційних територій у цьому регіоні.

Ресурсно-екологічна група факторів охоплює фактори навколишнього середовища. По-перше, людині для повноцінного фізичного та морального відпочинку необхідна наявність певних ресурсів – джерел рекреації. Це можуть бути водні джерела (природні або штучно створені), лісопаркові зони тощо. По-

друге, чим більші екологічні показники території, тим більш пристосована вона для розміщення рекреаційних об'єктів. Проте не варто забувати, що людина не лише спостерігає за природою, а й є активним споживачем ресурсів. Зважаючи на це, найбільш привабливими для розміщення рекреаційних об'єктів будуть території, що мають сприятливі умови для збору грибів, ягід, ловлі риби й полювання, пляжного відпочинку тощо.

Геополітичні фактори. Їх значення в сучасному світі займає не останнє місце. Майже всі країни світу мають дохідну статтю бюджету у вигляді доходів від туризму та використання рекреаційних територій. Геополітичні фактори характеризують доступність різних верств населення до певних рекреаційних територій. На цей показник може впливати зовнішня та внутрішня політика держави щодо переміщень населення з метою відпочинку та туризму (тривалість та складність оформлення туристичних віз до певної країни, кількість документів, що потрібно для цього зібрати), різноманітність способів такого переміщення (літаком, потягом, автошляхами тощо). Повноцінно відпочити й отримати максимальний рекреаційний (оздоровчий) ефект людина може лише на спеціальних територіях у віддалені від місця свого постійного проживання. Ці території володіють такими характеристиками як: мальовничість, контрастність форм ландшафту, наявність водних об'єктів, сприятливі природно-кліматичні умови, доступність, велика різноманітність видів ягід, грибів, лікарських рослин тощо [1, с. 27].

Соціально-психологічні. Ця група факторів враховує ментальність та традиції населення, що проживає на тій чи іншій території. З економічної точки зору, ментальність, традиції та звички формують попит населення на той чи інший вид відпочинку. Це, у свою чергу, впливає на його доступність та популярність. Проте сліпе слідування стереотипам в плануванні розвитку рекреаційних територій певного регіону може привести до зниження цінності такого відпочинку, а отже, й до зниження його ефективності. Соціально-психологічні фактори необхідно враховувати під час планування рекреаційних територій, але вподобання з часом можна змінити, направивши їх в потрібне

русло. Звичайно, це більш затратно та має більший термін окупності, але у разі правильного підходу гарантується довготривалий результат, який задовольнятиме соціально-економічні потреби населення.

Всі ці фактори працюють лише якщо на території є особливий об'єкт – атрактор. На думку С.А. Боголюбова, атрактор – це об'єкт або комплекс об'єктів, розташованих на певній території, що володіють різними властивостями, які представляють інтерес для туристів і тих, хто відпочиває, й на цій основі формують мету відвідування об'єктів привабливості [5].

Основними факторами й умовами формування рекреаційних властивостей території є соціально-економічні, демографічні, ресурсно-екологічні, геополітичні та соціально-психологічні. Виявлені фактори мають багаторівневу природу залежно від природи виникнення, тривалості користування, способу розвитку щодо середовища функціонування.

Також необхідно враховувати здатність природно-рекреаційного потенціалу до самовідновлення та підтримки стійкого стану (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

**Фактори що забезпечують функціонування
туристично-рекреаційного потенціалу територій [54]**

Внутрішні фактори функціонування рекреаційного потенціалу	
Саморегуляція рекреаційної екосистеми	володіє значними можливостями саморегулювання, самоочищення за рахунок процесу кругообігу речовин
Стійкість екосистеми	Можливість продовження процесу споживання рекреаційних ресурсів, використання їх якостей забезпечує стабільність задоволення потреб
Різноманітність використання	Властивості та якості складових потенціалу визначають різноманіття видів рекреаційної діяльності
Оптимальність реалізації	На всіх рівнях використання потенціалу повинні зберігатися об'єктивні пропорції між масштабами, темпами використання потенціалу та темпами зберігання для послідовного використання
Дія закону цілісності	На кожному з етапів використання потенціалу існують резерви, зумовлені вже відомими властивостями окремих елементів потенціалу

Продовження табл. 1.2

Фактори зовнішнього середовища	
Законодавча основа використання	Організаційно-економічна основа використання потенціалу Техніко-технологічна основа використання потенціалу

В якості природних передумов формування природно-рекреаційного потенціалу, насамперед, виступають природно-територіальні комплекси різних видів, їх компоненти та окремі властивості, в тому числі контрастність, географічна специфіка, екзотичність, унікальність або, навпаки, типічність, розміри та форми природних об'єктів та їх географічне положення. Формування системи рекреаційного природокористування є об'єктивним наслідком потреб суспільства в рекреації, що постійно зростає (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Взаємодія системи «суспільство – природне середовище» [16]

Система управління	Рекреаційні потреби суспільства	Екологічний стан
Трудові ресурси	Відтворювальні	Культурно-історичні ресурси
Економічний потенціал	Соціально-культурні	Природний потенціал
Матеріально-технічна база	Економічні	Природно-рекреаційні ресурси

Розглядаючи рекреаційне природокористування необхідно визначити соціально-економічну суть рекреації, її місце та роль в розвитку суспільства.

Регулюючи рівень рекреаційної привабливості території за допомогою таких факторів, як: ресурси, суспільне розуміння, організація діяльності осіб, що відпочивають, обслуговування туристів, заходи щодо упорядкування, цінова політика, можна ефективно управляти інтенсивністю використання території, збільшуючи або зменшуючи потік туристів, що дасть змогу регулювати рівень використання рекреаційних властивостей території та зберегти їх для майбутніх поколінь.

1.3. Основи оцінки рекреаційного потенціалу території

Загальне завдання управління рекреаційним потенціалом території полягає в тому, щоб виникаючі, передбачувані зобов'язання точно відповідали наявному потенціалу. Знаючи потенціал території на стратегічний період, можна розрахувати зобов'язання цей період. Потенціал території (багатство) зростає, якщо спадні ресурси заміщуються благами, що мають більшу цінність, навколишнє середовище та якість життя виростають на величину більшу, ніж витрати на розподіл та використання ресурсів. Завданням стратегічного управління потенціалом території є не лише збереження її вартості, а й забезпечення нарощування потенціалу території під час здійснення будь-якої діяльності. Таким чином, рекреаційний потенціал як об'єкт управління може бути охарактеризований, з одного боку, досягнутим рівнем соціально-економічного розвитку території, а з іншого – можливостями його подальшого підвищення, збереження та використання, для чого необхідні певні умови.

Наявність високого рекреаційного потенціалу території є необхідною, але недостатньою умовою його реалізації, що пов'язано із існуванням певних ризиків – можливості настання подій із негативними наслідками. Оцінка ризиків управління рекреаційними територіями має бути орієнтована на виявлення ключових факторів або проблем, своєчасність прийняття управлінських рішень та підвищення кваліфікації ефективності прогнозування.

Для визначення можливостей території розвитку рекреації необхідно провести оцінку рекреаційного потенціалу цієї території.

Оцінка потенціалу території необхідна для управління розміщенням продуктивних сил, розподілом ресурсів та збереженням навколишнього середовища. В оцінку потенціалу включаються також, крім опису кількості та якості наявних ресурсів, споживчий інтерес щодо них та можливий дохід від використання ресурсів. Рекреаційне використання територій має на увазі комплекс заходів для відновлення активної життєдіяльності людей, що позитивно позначається на продуктивності праці та духовному розвитку людини.

Опис потенціалу території включає також просторове розміщення продуктивних сил, з точки зору стану інфраструктури та охорони навколишнього середовища (туристичні та рекреаційні зони). Використання продуктивних сил має забезпечуватися відповідними енергетичними можливостями (електроенергія та тепло) та біологічним розмаїттям території [23].

Зазвичай оцінка рекреаційних ресурсів завжди здійснюється за кількома блоками параметрів. Ці параметри є різними для основних видів рекреаційної діяльності. Така оцінка проводиться на основі обліку фізико-географічних умов території, кліматичних факторів та рекреаційних можливостей ландшафтів. Оцінка проводиться на основі вивчення освоєності території та залежно від потреб населення в рекреаційних заняттях. У цьому має бути врахована спеціалізація рекреаційної території [7,8,9].

На перших етапах проведення дослідження необхідно досліджувати фактичний стан рекреаційного потенціалу території. Необхідно оцінити показники природних рекреаційних ресурсів, що мають важливе значення для розвитку рекреації. Надалі потрібно оцінити матеріально-технічні ресурси рекреації. У висновку досліджень мають бути показані максимальні потенційні можливості цих ресурсів території без завдання шкоди для неї [10].

Для освоєних рекреаційних територій виконується порівняльний аналіз рівня використовованого рекреаційного потенціалу з фактичної ресурсної бази. Вона може бути рівною необхідному потенціалу, більше або менше необхідного потенціалу.

Незважаючи на видозміненість навколишнього природного середовища, природно-ресурсний потенціал цих територій дозволяє розвивати туризм та відпочинок та відновлювати здоров'я населення через туристично-рекреаційну діяльність. З розвитком сфери туризму завжди виникає проблема оцінки туристських ресурсів. Тому виникає необхідність використання методики ландшафтно-екологічної оцінки господарсько освоєних територій для їхнього туристично-рекреаційного розвитку.

Вивчення природно-ресурсного потенціалу території є основним щодо туристично-рекреаційних ресурсів у розвиток «природного» туризму та відпочинку. Комплексний аналіз туристсько-рекреаційних ресурсів дозволяє виділити території, що характеризуються сприятливими ландшафтно-екологічними умовами для розвитку природного туризму та відпочинку.

У «рекреаційних» та «туристських» ресурсах головна роль відводиться природно-кліматичним факторам. Комплекс (туристський, рекреаційний) формується за наявності природних ресурсів, з урахуванням ландшафтно-екологічних характеристик.

Природно-орієнтований (природний) туризм здійснюється через пізнавальну, науково-дослідну, виховну, екологічну, рекреаційну діяльність, містить елементи екологічного, лікувально-оздоровчого, спортивно-оздоровчого, сільського (агротуризм) видів туризму та спирається на природно-кліматичні та соціально-економічні фактори.

Як галузь господарства та вид діяльності, рекреація має виражену ресурсну орієнтацію, подібну в цьому відношенні з первинним сектором економіки: з сільським та лісовим господарством, видобувною промисловістю, мисливським промыслом та рибальством. Тому найважливішою складовою рекреаційного потенціалу є рекреаційні ресурси. Рекреаційні ресурси – це компоненти географічного середовища та об'єкти антропогенної діяльності, які завдяки таким властивостям, як унікальність, історична, або художня цінність, естетична привабливість та цілюще-оздоровче значення, можуть бути використані для організації різних видів та форм рекреаційних занять або з метою відпочинку, туризму та лікування.

Велика потреба рекреації на території, вона втричі вища за потребу для житлової забудови, а з урахуванням природних парків, заповідників та заказників – у 6 – 7 разів вища. Тож у освоєних районах умови у розвиток рекреації може бути обмежені. В окремих випадках рекреація може поєднуватися з іншими видами природокористування, наприклад, із сільськогосподарським землекористуванням.

Залежно від рівня рекреаційної спеціалізації виділяють три основні типи рекреаційного землекористування [7,9].

1) Території з високим ступенем інтенсивності рекреації, тут інші землекористувачі відсутні або займають другорядне значення (парки, пляжі, інші зони масового відпочинку);

2) Території з середнім ступенем інтенсивності рекреації, що виконують одночасно деякі екологічні та виробничі функції (придатні зелені насадження, пріотивоерозійні ліси тощо);

3) Території із незначним розвитком рекреації.

Зміна структури попиту територію призводять до висування галузей, отримують переважного права використання ресурсів території. Такі ситуації можуть виникнути при рекреаційному освоєнні території у разі, якщо установи відпочинку розташовувалися на землях, зайнятих сільськогосподарськими та інші об'єктами.

За природним класом та характером використання виділяють кілька основних видів рекреаційних ресурсів. Серед них виділяються: геоморфологічні (пляжні); кліматичні; водні; рослинні – масиви лісових та паркових насаджень; тваринного світу; земельні; ландшафтні (пейзажні); бальнеологічні – запаси мінеральних ресурсів; грязьові; пізнавальні (екскурсійні та культурно-історичні).

Ці основні види рекреаційних ресурсів утворюють структуру ресурсної складової рекреаційного потенціалу території. Усі види ресурсів можуть бути згруповані в блоки:

- головні – на їх основі формуються системи та цикли рекреаційних занять;
- другорядні – доповнюють основні;
- лімітують – стримують розвиток рекреації;
- проміжні – вони знаходяться між формуючими та лімітуючими.

Для всіх рекреаційних ресурсів має значення ряд характеристик, таких як мальовничість, різноманітність, унікальність, популярність, транспортна доступність, умови обслуговування тощо.

Оздоровчі ресурси (санаторно-курортні та лікувальні ресурси) представлені лікувально-кліматичними місцевостями та мінеральними джерелами. До оздоровчих ресурсів відносяться рельєф, клімат водні та рослинні ресурси.

Екскурсійно-пізнавальні ресурси представлені пам'ятниками природи, історії, культури, археології та іншими визначними об'єктами. Масовий розвиток пізнавального туризму потребує певної концентрації специфічних об'єктів. Маршрути вихідного дня, як правило, прокладені до примітних природних та історико-археологічних об'єктів, спеціально узаконених і отримали офіційний статус (озера, скельні оголення, водоспади, об'єкти палеонтології, мінеральні джерела, стародавні городища та др.).

Природний екологічний потенціал сучасних рекреаційних ландшафтів більшою чи меншою мірою піддається антропогенному впливу, у результаті створюються антропогенні екологічні аномалії, зазвичай погіршують якість довкілля.

Таким чином, дослідження, що проводяться, повинні допомогти визначити типи територій, придатні для рекреації за природно-кліматичними умовами, та оцінити їх потенціал [22].

Науковці [53] пропонують таку модель оцінки й районування туристичних ресурсів та територій як важливого елементу управління розвитком туризму (рис.1.4). Дана модель комплексно охоплює не тільки питання вивчення структури ресурсів, але і передбачає розробку заходів щодо ефективного природокористування.

Загальна система природокористування охоплює три блоки підсистеми:

- 1) адміністративно-правову, що включає обмеження (норми, заборони та санкції) природокористування;
- 2) планово-економічну, що доповнює адміністративно-правовий блок і передбачає вибір оптимального варіанта та можливих варіантів багатопільового природокористування;

Рис.1.4. Модель оцінки туристичних ресурсів території [53]

3) госпрозрахункове, платне природокористування, основу якого лежить принцип компенсування втрат при природокористуванні [12].

Проблемою використання двох останніх блоків підсистеми залишається відсутність вартісних оцінок природних ресурсів, особливо тих, що використовуються для нематеріального, зокрема рекреаційного споживання. Технологія раціонального рекреаційного природокористування, має завдання охорони природно-територіальних комплексів, має виду такі принципи та методи територіальної організації рекреаційних територій, за яких досягається максимальна відповідність рекреаційних ресурсів рекреаційним потребам [3; 12].

Одна з дуже важливих, постійних проблем та дослідницьких тим у рекреаційній географії пов'язана з екологією найпопулярніших рекреаційних районів. Існує серйозна суперечність у тому, що деякі, як правило, невеликі, райони повинні приймати аномально велику кількість людей. Люди зупиняються тут на короткий час, що багато в чому суперечить задачі підтримки саме цих

районів в екологічно прийнятному стані. Часто такого роду райони унікальні у природному відношенні [54].

Висновки до розділу 1

Еволюція визначення поняття «рекреаційний потенціал» у сучасному її трактуванні пройшла кілька етапів: від початкового розвитку в рамках екологічних, географічних та економічних знань до всебічних системних досліджень і підходів, що поєднують зусилля вчених різних галузей наукового пізнання: рекреаційної географії, рекреалогії, географії туризму, туризмології та регіональної економіки.

Багато авторів наукових праць вважають потенціал сукупністю взаємопов'язаних ресурсів, необхідних для досягнення певних цілей. Туристично-рекреаційний потенціал – досить ємне поняття, яке містить численні детермінанти, що визначають туристично-рекреаційну привабливість певного регіону.

Отже, туристично-рекреаційний потенціал регіону як наявність певних можливостей та ресурсів, які можуть бути використанні для розвитку туристичної та рекреаційної діяльності.

Туристично-рекреаційний потенціал є сукупністю органічно взаємопов'язаних природних і матеріальних засобів, які в процесі взаємодії здатні виробляти продукцію або продукт.

Специфіка рекреаційного потенціалу полягає в тому, що він є невід'ємною частиною економічного потенціалу території та його використання має спиратися на відповідні умови господарської діяльності

Туристично-рекреаційний потенціал території, регіону, області визначають такі змінні, як наявні рекреаційні ресурси, управлінські фактори та функціональні фактори. Рекреаційні ресурси багато в чому є похідними від

рекреаційних потреб населення, які в свою чергу визначаються задачами соціокультурного освоєння території. Таким чином, основні причина та фактори перетворення сукупності тих чи інших властивостей території в рекреаційні ресурси – це потреби соціо-культурного освоєння території. Управлінські фактори, що визначають рівень та цільову спрямованість діяльності органів управління на конкретній території. Орієнтація та можливості даного фактора характеризують управлінський потенціал територіального рекреаційного комплексу, який залежить від стратегічного бачення перспектив, обсягу та характеру робіт, з якими можуть впоратися органи управління території. Функціональні фактори, що включають рівень потенційних можливостей органів управління для реалізації рекреаційного потенціалу території.

.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ В СИСТЕМІ ВНУТРІШНЬОГО ТУРИЗМУ

2.1. Використання туристично-рекреаційного потенціалу Київської області у системі внутрішнього туризму

Для зручності аналізу рекреаційного потенціалу України зазвичай умовно поділяють на 5 регіонів: Центральний, Північний, Західний, Південний та Східний (таблиця 2.1).

Таблиця 2.1

Розподіл областей України за регіонами

Центральний	Північний	Західний	Південний	Східний
Вінницька	Житомирська	Волинська	Запорізька	Харківська
Дніпропетровська	Київська	Закарпатська	Миколаївська	Донецька
Кіровоградська	м. Київ	Івано- Франківська	Одеська	Луганська
Полтавська	Сумська	Львівська	Херсонська	
Хмельницька	Чернігівська	Рівненська		
Черкаська		Тернопільська		
		Чернівецька		

Станом на 2020 рік насиченість регіонів закладами розміщення та харчування представлена на рисунку 2.1.

Отже, найбільш насичений закладами розміщення та харчування-це Північний регіон, де Київська область має аж 87% від загальної кількості, Чернігівська - 5%, Сумська - 5%, Житомирська - 3%.

Визначимо місце туристично-рекреаційного потенціалу Київської області у системі внутрішнього туризму на основі даних щодо площ природнозаповідного фонду та інтегрованої оцінки рекреаційних ресурсів областей України.

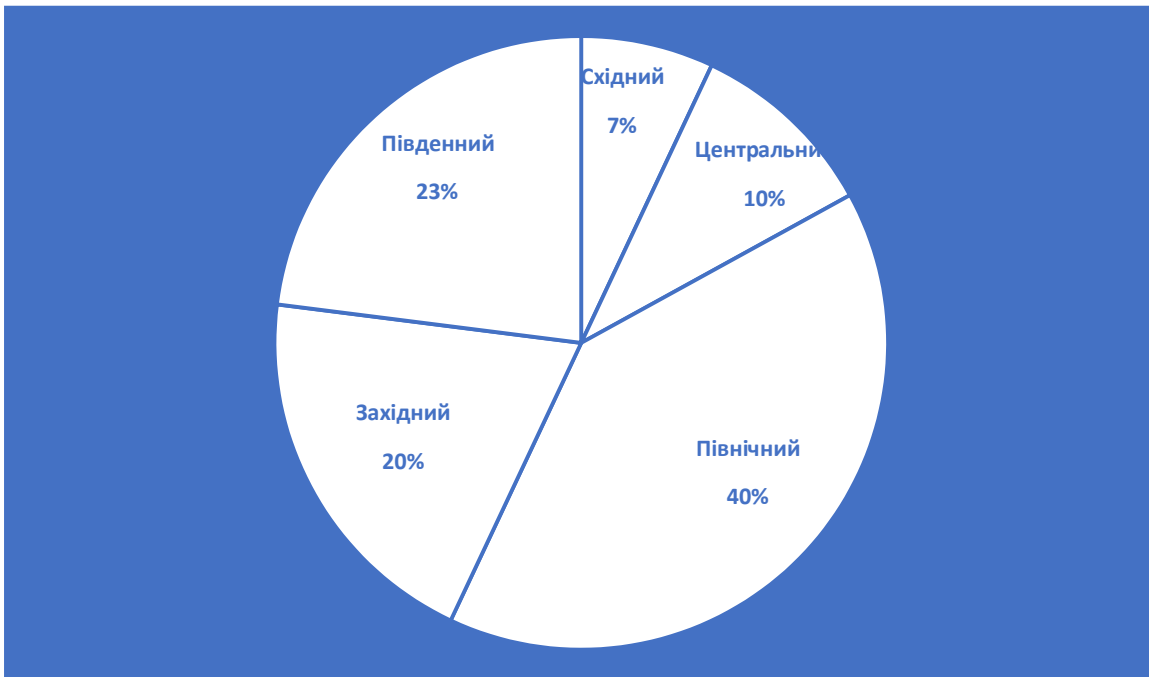

Рис. 2.1. Розподіл підприємств тимчасового розміщення і харчування по регіонах України

Станом на 01.01.2020 відсоток заповідності в Україні становить 6,77 % від загальної площі території, що складає 4085862,37 га. Таким чином, площа природно-заповідного фонду України за роки незалежності зростає більше, ніж утричі (у 1991 р. вона становила 1310000 га). Але незважаючи на це, вона є недостатньою і залишається значно меншою, ніж у більшості країн Європи, де середній відсоток заповідності становить 21%.

Трохи більше половини (58,06%) площі природно-заповідного фонду України займають території та об'єкти загальнодержавного значення. Серед них 19 природних і 5 біосферних заповідників, 52 національні природні парки, 326 заказників, 136 пам'яток природи, 18 ботанічних садів, 20 дендрологічних та 7 зоологічних парків, 89 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва. Загальна площа територій природно-заповідного фонду загальнодержавного значення становить 2565262,49 га, місцевого – 1853256,45 га. Структура заповідноприродного фонду наведена на рис.2.2.

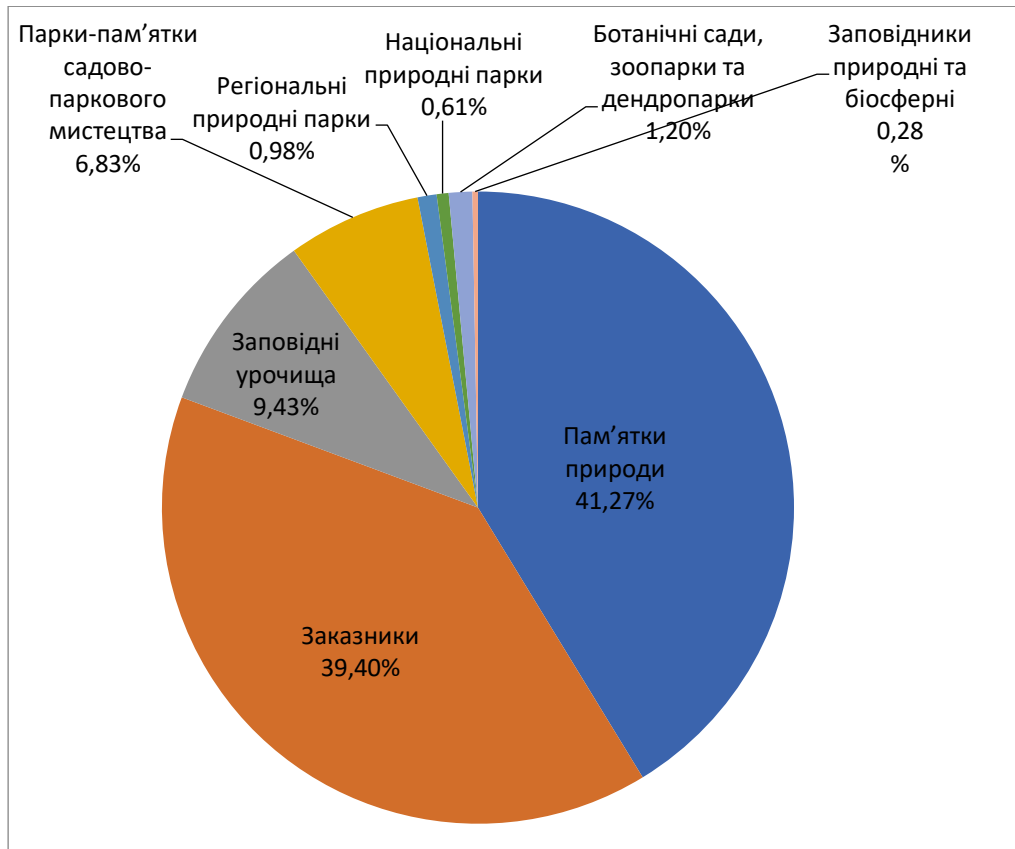

Рис.2.2. Структура природно-заповідного фонду України [27]

Відповідно до наведених у таблиці 2.2 даних можемо здійснити порівняння за областями України.

Найбільший відсоток заповідності серед адміністративно-територіальних одиниць – у м. Севастополь, м. Київ, Івано-Франківській, Хмельницькій та Закарпатській областях. Найменший – у Вінницькій, Харківській, Дніпропетровській, Черкаській та Миколаївській областях. Одночасно потенціал Києва та Київської області відповідає 32,03% від загальної площі природно-заповідного фонду регіону.

Найбільший відсоток територій природно-заповідного фонду загальнодержавного значення – у м. Севастополь (29,73% – 25689,9 га), м. Київ (17,06% – 14311,77 га), Хмельницькій (13,57% – 280134,65), Закарпатській (13,36% – 170672,71) і Херсонській (11,99% – 341288,44 га) областях.

Таблиця 2.2

Рейтинг адміністративно-територіальних одиниць за величиною територій природно-заповідного фонду у відсотках від їхньої загальної площі [27]

Назва адміністративно-територіальної одиниці	Площа адміністративно-територіальної одиниці, га	Фактична площа природно-заповідного фонду, га	%	Рейтинг
Вінницька область	2 651 300	60106,444	2,27	27
Волинська область	2 014 400	219465,4	10,89	8
Дніпропетровська область	3 191 400	99623,493	3,12	24
Донецька область	2 651 700	99996,692	3,77	21
Житомирська область	2 983 200	137646,33	4,61	19
Закарпатська область	1 277 700	192438,88	15,09	5
Запорізька область	2 718 000	138183,44	5,08	16
Івано-Франківська область	1 390 000	218881,98	15,72	3
Київська область	2 813 100	292208,63	10,39	9
Кіровоградська область	2 458 800	100318,84	4,08	20
Луганська область	2 668 400	93194,751	3,49	22
Львівська область	2 183 300	168864,13	7,74	14
Миколаївська область	2 459 800	77238,17	3,14	23
Одеська область	3 331 000	154389,75	4,63	18
Полтавська область	2 874 800	142550,19	4,96	17
Рівненська область	2 004 700	199477,73	9,95	10
Сумська область	2 383 400	178589,36	7,49	15
Тернопільська область	1 382 300	124185,58	8,98	11
Харківська область	3 141 500	74843,6	2,38	26
Херсонська область	2 846 100	318695,14	11,20	7
Хмельницька область	2 064 500	312579,33	15,15	4
Черкаська область	2 090 000	64595,961	3,09	25
Чернівецька область	809 700	103598,45	12,80	6
Чернігівська область	3 186 500	250537,35	7,85	13
м. Київ	83900	18092,36	21,64	2
м. Севастополь	86400	26241,02	30,37	1
Разом	60355900	4085862,37	6,77	

Найменший – у Кіровоградській (0,24% – 5909,8 га), Луганській (0,54% – 14389,72), Харківській (0,76% – 23984,6), Дніпропетровській (1,15% – 36641,98) та Вінницькій (1,30% – 34490,1 га) областях.

Найбільший відсоток територій природно-заповідного фонду місцевого значення у Чернівецькій області (10,04% – 81312,75 га), м. Київ (9% – 7550,19), Тернопільській (6,87% – 94917,27), Чернігівській (6,56% – 209029,4) та Івано-Франківській областях (6,47% – 89978,80 га). Найменший – у м. Севастополь (0,64% – 551,12 га), Запорізькій (0,69% – 18824,42), Херсонській (0,99% – 28035,90), Вінницькій (1,21% – 32151,54) та Київській (1,27% – 35644,26 га) областях.

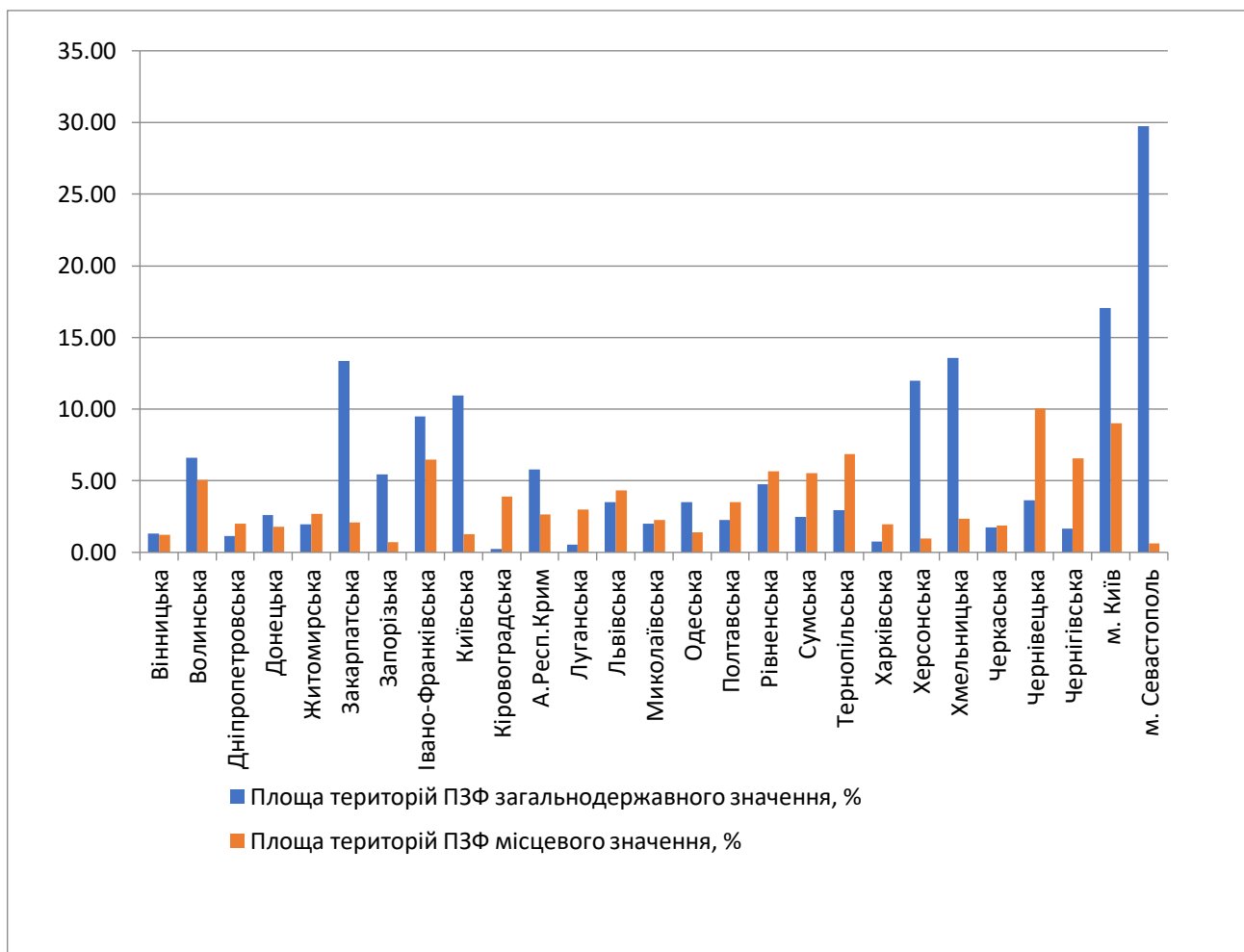

Рис.2.3. Порівняння територій природно-заповідного фонду загальнодержавного та місцевого значення у відсотках від загальної площі адміністративно-територіальних одиниць [27]

На рис.2.3 можемо наочно порівняти природнозаповідні фонди областей України загальнодержавного та місцевого значення: у Києві та Київській області переважають площі загальнодержавного значення, однак бачимо що у ряді областей більшість складають місцеві природнозаповідні землі, в тому числі у Чернівецькій, Тернопільській, Сумській, Чернігівській, Кіровоградській обласях.

На рис.2.4 та 2.5 можемо прослідкувати рейтинг областей України щодо обсягів природно-заповідних земель. Відповідно до даних рис.2.4. м.Київ займає 2 позицію, Київська область – 6. За даними рис.2.5. позиція м.Києва не змінюється, а ось у області аж 24 позиція. Однак загальна площа природно-

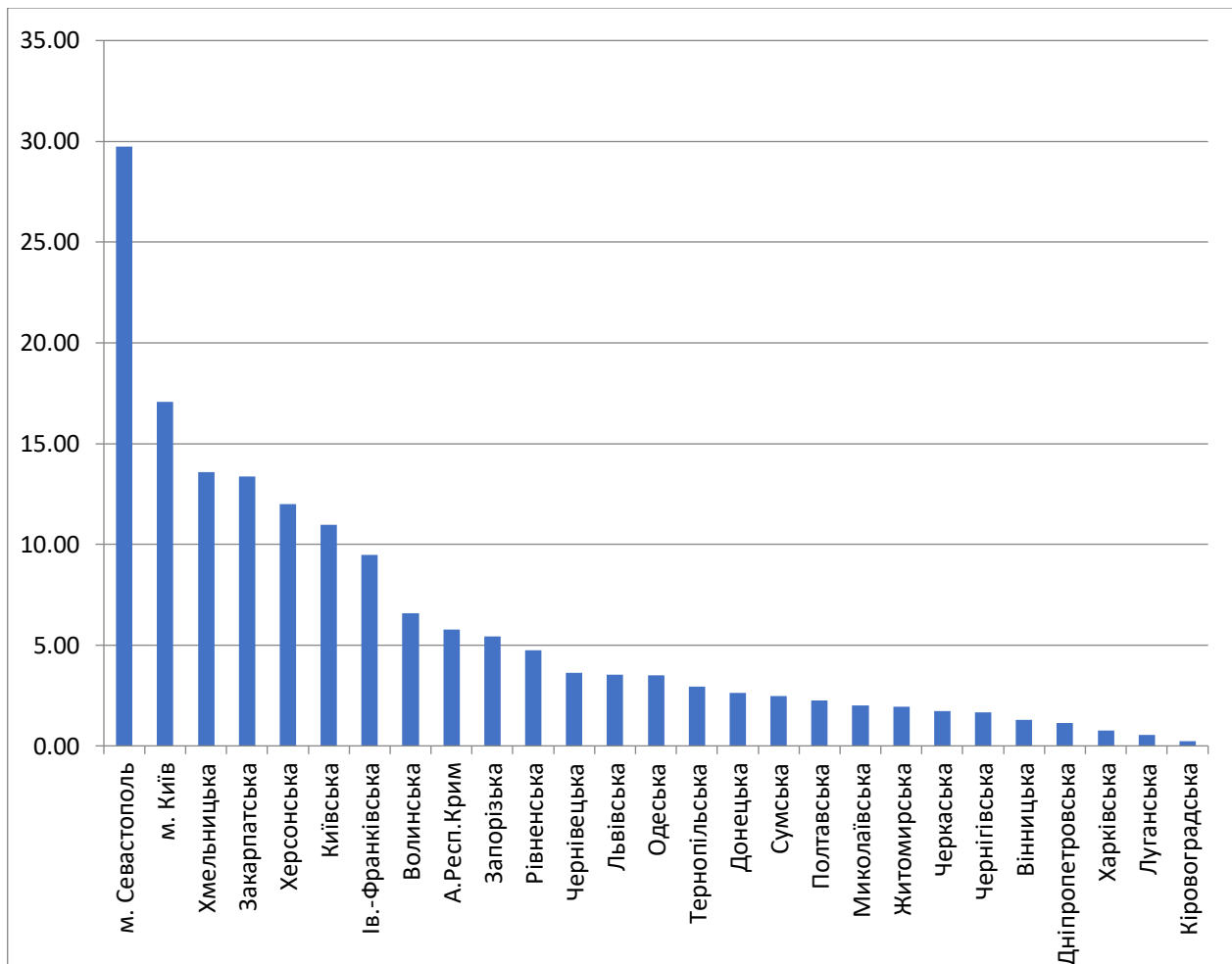

Рис.2.4. Порівняння територій природно-заповідного фонду загальнодержавного значення у відсотках від загальної площі адміністративно-територіальних одиниць [27]

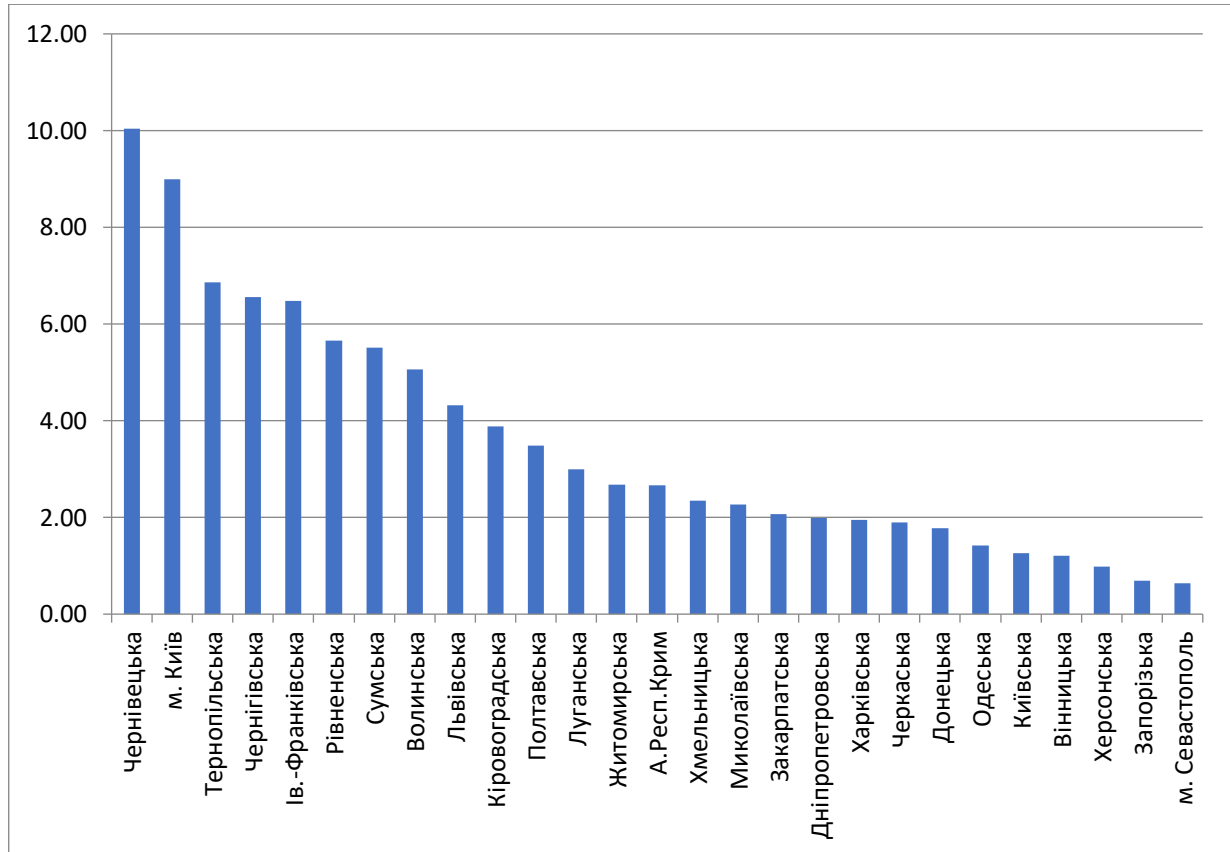

Рис.2.5. Порівняння територій природно-заповідного фонду місцевого значення у відсотках від загальної площі адміністративно-територіальних одиниць [27]

заповідного фонду у обсязі га дозволяє посіти 9 місце серед інших регіонів України. Такі дані свідчать про наявність високого туристично-рекреаційного потенціалу у Київській області.

Далі скористаємося оцінками науковців [53], які оцінюють інтегральний рейтинг потенціалу областей України за бальною оцінкою по основним природним ресурсам (табл.2.3) та антропогенним ресурсам (табл.2.4).

За оцінками науковців [53] природні рекреаційно-туристичні ресурси за областями України представлено у табл.2.2. Аналіз інтегральної оцінки природного блоку свідчить про те, що найвищу (5 балів) оцінку отримали Закарпатська область (загальна сума балів 25) і АР Крим (загальна сума балів 24), які мають по чотири-п'ять перших (5 балів) і других (4 бали) місць у більшості з

шести природних номінацій. Найнижчу оцінку (1 бал) отримали Донецька, Житомирська, Запорізька, Київська, Кіровоградська, Чернігівська і Полтавська області.

Таблиця 2.3

**Інтегральна оцінка природних рекреаційно-туристичних
ресурсів України [53]**

Адмін. одиниця	Оцінка ресурсів, бали						сума складових, балів	Інтегральна оцінка природного блоку, бали
	спелеологічних	орографічних	кліматичних	гідрографічних	рослинних	тваринних		
Вінницька	4	4	4	2	2	4	20	4
Волинська	1	2	2	5	4	3	17	3
Дніпропетровська	2	2	5	2	1	2	14	2
Донецька	3	3	4	1	1	1	13	1
Житомирська	1	1	2	1	4	4	13	1
Закарпатська	4	5	3	4	4	5	25	5
Запорізька	1	3	5	2	1	1	13	1
Ів.-Франківська	4	5	2	2	4	5	22	4
Київська	1	1	3	2	3	2	12	1
Кіровоградська	1	2	4	2	1	2	12	1
Луганська	3	3	4	1	2	2	15	2
Львівська	3	5	1	3	4	4	20	4
Миколаївська	3	2	5	3	1	2	16	2
Одеська	4	2	4	2	1	2	15	2
Полтавська	1	2	4	2	1	1	11	1
Рівненська	1	2	2	3	5	1	14	2
Сумська	1	1	3	3	2	4	14	2
Тернопільська	5	4	2	3	1	3	18	3
Харківська	1	2	3	1	2	5	14	2
Херсонська	4	1	5	2	1	2	15	2
Хмельницька	4	4	3	3	2	3	19	3
Черкаська	1	3	4	4	2	5	19	3
Чернівецька	5	5	1	2	3	5	21	4
Чернігівська	1	1	3	2	3	2	12	1

У структурі антропогенних ресурсів виділені блоки архітектурно-історичних туристичних ресурсів, інфраструктурних, біосоціальних і подієвих. При визначенні балу архітектурно-історичного блоку адміністративно-територіальних одиниць України розробники методики виходили з того, що 1 бал нараховується при наявності на означеній території до 20 пам'яток, 2 бали – 21-50, 3 бали – 51-100, 4 бали – 101-150, 5 балів – понад 150 пам'яток. При встановленні балу інфраструктурного блоку враховувалось, що 1 бал нараховується при наявності на території 1-100 рекреаційно-туристських закладів; 2 бали – 101-200; 3 бали – 201-300; 4 бали – 301-400; 5 балів – понад 400 рекреаційно-туристських закладів [53].

Аналогічним чином встановлювалась бальна оцінка і по іншим видам антропогенних туристичних ресурсів. Загальна оцінка і ресурсно- рекреаційний рейтинг адміністративно-територіальних суб'єктів України надається в розрізі семи блоків: суспільно-географічного, природного, природно-антропогенного (національні парки, заповідники, ботанічні сади тощо), архітектурно-історичного, інфраструктурного, біосоціального і подієвого (табл. 2.4).

Аналіз таблиці 2.4 свідчить, що загальний бал 4 ресурсно-рекреаційного рейтингу отримали Київська, Одеська, Вінницька і Львівська області. Ці області і АРК можна вважати ресурсно-рекреаційними територіями-донорами. Мінімальний (1) бал отримали Донецька, Запорізька, Кіровоградська, Луганська області. Дві останні є депресивними у ресурсно-рекреаційному відношенні регіонами [53].

Аналіз і оцінка рекреаційно-туристичних ресурсів дозволяють встановити рівень забезпеченості ними окремих регіонів України та їх ресурсно-туристичні домінанти. За комплексною оцінкою можуть бути виділені три таких рівня: ресурснонадлишковий, ресурснозбалансований і ресурснодефіцитний регіони. Таким чином, Київ та Київська область мають значний туристично-рекреаційний потенціал, який необхідно використовувати при формуванні нових маршрутів.

Ресурсно-рекреаційний рейтинг регіонів України [53]

Адміністративні одиниці	Оцінка ресурсів, бали							Сума скла до вих, балів	Загальний бал ресурсно- рекреаційного рейтингу
	суспільно- географічного	природного	природно- антропогенного	архітектурно- історичного	Інфраструктур ного	біосоціального	подієвого		
	1	2	3	4	5	6	7		
Вінницька	5	4	1	4	1	5	3	23	4
Волинська	1	3	2	4	1	3	4	18	2
Дніпропетровська	4	2	1	2	3	2	1	15	2
Донецька	3	1	1	1	5	1	2	14	1
Житомирська	4	1	1	2	1	5	2	16	2
Закарпатська	1	5	4	3	1	2	1	17	2
Запорізька	3	1	3	1	2	1	1	12	1
Івано-Франківська	2	4	2	3	1	4	5	21	3
Київська (вкл. м. Київ)	4	1	2	5	3	5	5	25	4
Кіровоградська	5	1	1	1	1	2	1	12	1
Луганська	2	2	1	1		1	2	11	1
Львівська	1	4	1	5	2	5	5	23	4
Миколаївська	5	2	1	1	2	2	3	16	2
Одеська	5	2	1	3	4	5	5	25	4
Полтавська	4	1	1	2	1	5	2	16	2
Рівненська	2	2	3	3	1	1	4	16	2
Сумська	3	2	2	2	1	4	1	15	2
Тернопільська	2	3	1	4	1	2	2	15	2
Харківська	4	2	1	3	1	3	4	18	2
Херсонська	4	2	4	1	2	1	1	15	2
Хмельницька	3	3	1	5	1	2	3	18	2
Черкаська	4	3	2	2	1	4	2	18	2
Чернівецька	3	4	1	3	1	2	2	16	2
Чернігівська	3	1	3	4	1	5	2	19	3

На підтвердження вищенаведених бальних оцінок приведемо порівняльну характеристику економічних показників ефективності використання туристично-рекреаційного потенціалу регіону. Основним економічним показником є створений у області обсяг валової доданої вартості у розрахунку на одну особу. В абсолютному вимірі м. Київ, незаперечний лідер туристичного ринку України, переважав за обсягами валової доданої вартості

туристично-рекреаційної сфери в розрахунку на одну особу середнє значення для інших 24-х регіонів України в 2013-2017 рр. у 7,73 раза своїх найближчих переслідувачів (Одеську та Львівську області) в 4,46 і 4,75 раза відповідно, регіон з найнижчим рівнем – Луганську область – у майже 20 разів. Перерозподіл туристичних потоків після окупації АР Крим та ескалації бойових дій на Сході України дозволив більшості регіональних туристично-рекреаційних комплексів зберегти позитивну динаміку зростання обсягів валової доданої вартості, зокрема завдяки приросту чисельності вітчизняних туристів, які віддали перевагу їхнім туристичним і рекреаційним локаціям.

З другого боку, різке падіння курсу гривні (з 7,99 грн у 2013 р. до 26,6 грн у 2017 р. за 1 дол. США) [40] суттєво позначилося не тільки на купівельній спроможності українських громадян, але й на рівні внутрішньої та зовнішньої конкурентоспроможності туристично-рекреаційної сфери регіонів України. Зокрема, середнє значення обсягу валової доданої вартості туристично-рекреаційної сфери в розрахунку на одну особу для регіонів України в 2017 р. було у понад 2 рази (або на 28,80 дол. США) менше за аналогічний показник докризового 2013 р. (рис.2.3).

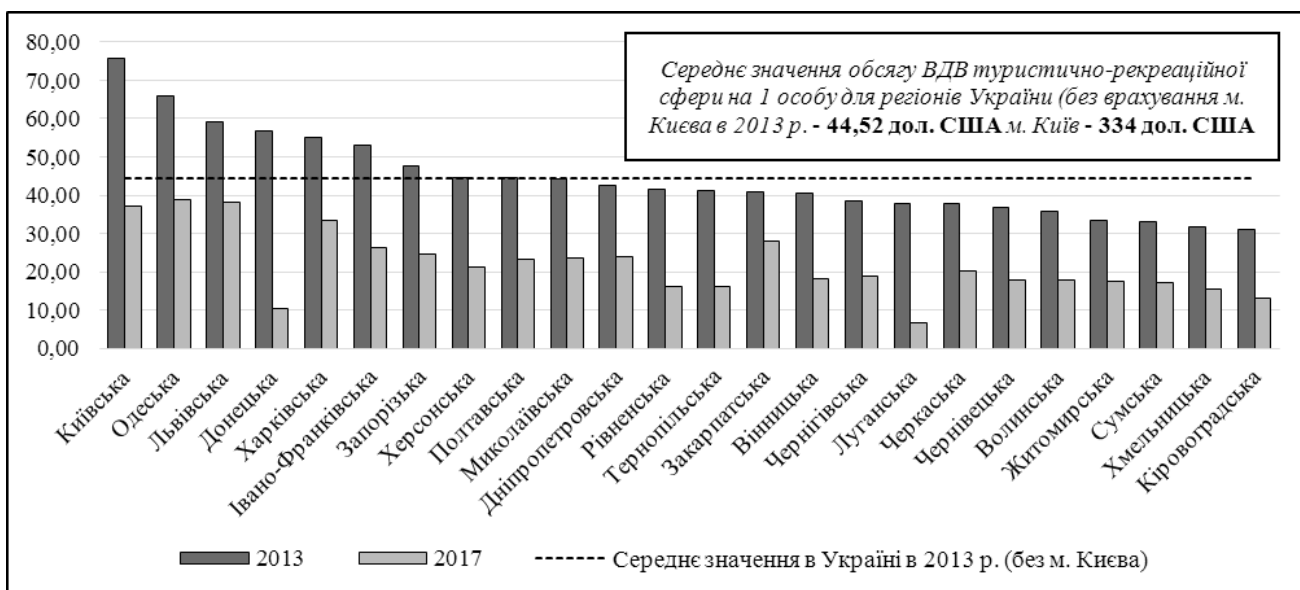

Рис.2.6. Динаміка обсягу валової доданої вартості туристично-рекреаційної сфери регіонів України на одну особу в 2013-2017 рр., дол. США [40]

У м. Києві та Київській області рівень валової доданої вартості туристично-рекреаційної сфери в розрахунку на одну особу в доларовому еквіваленті в 2017 р. був у 2,1 раза (або на 175,16 дол. США) нижчий за аналогічний показник 2013 р.

Середній розмір внеску туристичної сфери регіонів України до загальної зайнятості в 2018 р. становив 6,79%, що на 0,44 в. п. більше за аналогічний показник 2013 р. і майже на 3 в. п. перевищує середній рівень у світі (3,8%) (рис.2.7) [40].

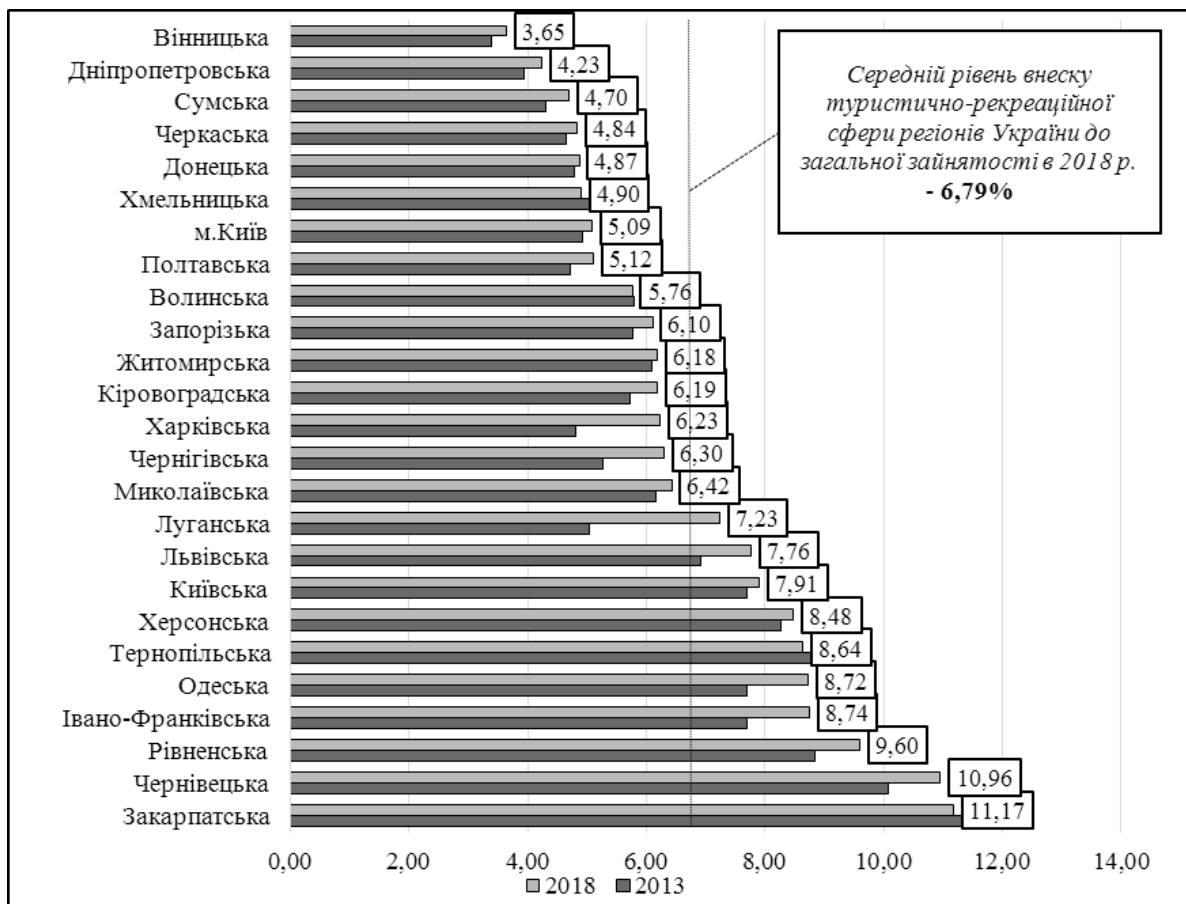

Рис.2.7. Динаміка внеску туристично-рекреаційної сфери регіонів України до загальної зайнятості в 2013 і 2018 рр., % [40]

Київ та Київська область володіють не тільки збалансованим туристично-рекреаційним потенціалом, але й широким спектром можливостей для його найбільш ефективного використання, що підтверджується домінування м.

Києва як за рівнем інтегрального індексу атрактивності рекреаційної системи серед регіонів України в 2013-2018 рр., так і за рівнем ефективності використання рекреаційного потенціалу.

Унікальні конкурентні переваги, передусім фінансово-економічні, які м. Київ отримує завдяки своєму статусу та важливості в соціально-економічній системі України, мають реалізуватися і адміністративно-територіальними органами Київської області, що дозволять стабільно генерувати найвищий рівень доходів від туристично-рекреаційної діяльності в Україні, приваблюючи іноземних і вітчизняних туристів.

2.2. Характеристика туристично-рекреаційного потенціалу Київської області

Київська область розташована на півночі України в басейні середньої течії Дніпра, в межах лісової і лісостепової фізико-географічних зон. Площа її становить 28,1 тис. км² (близько 4,8 % території України).

За характером рельєфу територію Київської області поділяють на три частини. На півночі переважають низовинні заболочені рівнини Поліської низовини. Південно-західна і центральна частини лежать на Придніпровській височині. Східна, лівобережна територія області, розташована на заплаві і терасах Дніпра в межах Придніпровської низовини.

Кліматичні ресурси характеризуються помірно континентальним кліматом з помірно теплим літом та м'якою малосніжною зимою [11].

Пересічна температура січня близько -6°C , липня близько $+20^{\circ}\text{C}$. Тривалість безморозного періоду становить 160-165 днів. Період з температурою понад $+10^{\circ}$ становить від 155 днів на Поліссі до 160–165 днів на Півдні і Сході області, сума активних температур від 2480° на Півночі і до 2700° на Півдні. Опадів 500 – 600 мм на рік, на крайньому Півдні – 400–500 мм.

Максимальна кількість їх (близько 40 %) випадає влітку. Сталий сніговий покрив (пересічна висота 25–30 см, крайньому Півдні – 15–20 см) встановлюється в середині грудня, сходить у кінці березня. Серед несприятливих кліматичних явищ – інтенсивні зливові дощі з грозами, град, бездошові періоди, суховії (до 5–10 днів), пилові бурі влітку, льодова кірка, ожеледь тощо [10]. Це сприяє створенню комфортних умов як для літнього, так і для зимового відпочинку.

Особливе місце в рекреаційній привабливості належить лісовим та водним об'єктам. Лісами вкрито близько 675 тис. га території області. На північ від Києва ростуть мішані й частково хвойні ліси, у південній частині поширені дуб, граб, ясен та сосна.

Найважливіша водна артерія області – Дніпро. У нього впадають притоки: Ірпінь, Тетерів, Стугна, Десна, Трубіж, Прип'ять. Загалом по території області протікає 177 річок. Значна частина річок області має довжину до 10 км, що обмежує їх використання, але наявність яких підвищує рекреаційне значення території та слугує невід'ємним елементом пейзажу. З рекреаційною метою використовуються водосховища. Привабливими для відпочинку є 55 водосховищ, найбільші з яких – Київське й Канівське та 2383 озер [34].

Рекреаційний потенціал зосереджений на землях у всіх фізико-географічних зонах Київщини. Велике значення для відпочинку мають рекреаційні ресурси Полісся. Тут переважає м'яка тепла зима і досить вологе літо. Тут зосереджені масиви соснових лісів, є велика кількість прісних озер, повноводні ріки повільно протікають у низьких берегах. Можливості для рекреації на Поліссі використовуються недостатньо.

Перспективними для освоєння є рекреаційні ресурси Лісостепової зони Київщини. Клімат тут м'який, вологість повітря дещо менша, ніж на Поліссі, опади переважають у першій половині літа. Складовою частиною рекреаційних ресурсів є чисті поверхневі, а також підземні мінеральні води, у тому числі

лікувальні води. У багатьох місцях зустрічаються радонові води різного хімічного складу.

У Київській області площа земель житлової і громадської забудови становить 178,3 тис. га, або 6,3 % її загальної площі.

Найбільше рекреаційне значення мають землі зелених зон і зелених насаджень населених пунктів. Важливість зелених насаджень полягає в тому, що вони виступають провідним засобом функціональної організації рекреаційної території, які підвищують естетичні якості архітектурних комплексів, слугують засобами санітарно-гігієнічного захисту і мікрокліматичного впливу та ін. Ці землі характеризуються і високим ступенем рекреаційного навантаження, зокрема у прилеглих до міст зонах. Так, наприклад зони інтенсивної рекреації та масового відпочинку лісопарків м. Києва становлять 43 % (14 710 га) від загальної площі насаджень (34 209 га). Більш, ніж половина території лісопарків м. Києва є перспективною для інтенсивної рекреації та масового відпочинку.

У Київській області налічується 1,3 тис. га земель рекреаційного призначення, у тому числі 5 об'єктів рекреаційного призначення на площі 0,8 тис. га. Основними користувачами земель рекреаційного призначення є організації, підприємства і установи рекреаційного (935,6 га) та оздоровчого (55,6 га) призначення, а також заклади фізичної культури і спорту (47,2 га) та заклади комунального обслуговування (16,7 га). Значна частина цих земель знаходиться під ділянками для колективного садівництва (145,6 га) [34].

Землі рекреаційного призначення по території області розподілені нерівномірно. Найбільше їх зосереджено в Вишгородському (610,30 га, 22,51 % від загальної площі рекреаційних земель області), Обухівському (510,44 га, відповідно 18,82 %), Бориспільському (241,79 га, 8,92 %) районах та в м. Ірпінь (417,44 га, 15,39 %). А в Яготинському, Миронівському, Володарському районах та містах: м. Васильків, м. Біла Церква, м. Бориспіль, м. Славутич – такі землі взагалі відсутні.

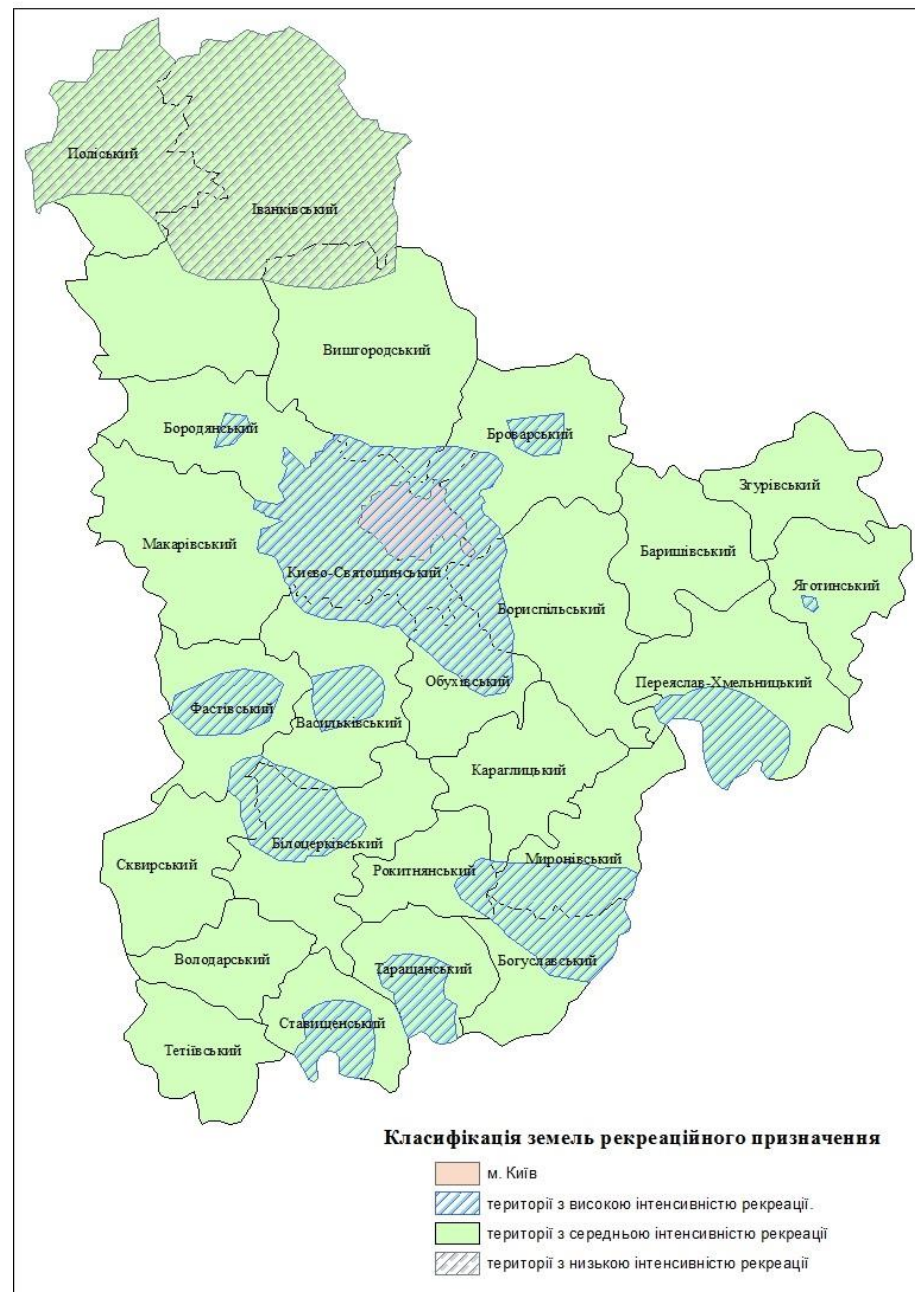

Рис.2.8. Районування рекреаційного землекористування Київської області за інтенсивністю рекреації [34]

Сприятливі кліматичні умови, наявність численних водних об'єктів визначають роль Київської області як важливого рекреаційного регіону, де функціонують санаторії, будинки і бази відпочинку, дитячі табори. Серед курортів найважливіші - Біла Церква, Ворзель, Ірпінь, Конча-Заспа, Миронівка. Рекреаційно- оздоровче значення мають також курортні місцевості - Пірнове, Лютіж, Клавдієво-Тарасове, Буча. Най- більший з цих об'єктів – Ірпінський

регіон. Місто Ірпінь, що розташоване у мальовничій місцевості за 27 км від столиці, відоме як оздоровниця державного значення. Тут налічується близько двох десятків санаторіїв і профілакторіїв, будинків від-починку, більше десяти таборів дозвілля і відпочинку.

За рівнем концентрації природно-рекреаційного потенціалу Київська область має середні показники в Україні, який становить 6,192 на 1000 км² або 0,098 на 1 тис. жителів, але рівень концентрації земель рекреаційного призначення не перевищує 1,427 та 0,023 відповідно [12], що свідчить про нерозкриті можливості потенціалу області щодо рекреаційних земель. Виходячи з цих даних, можемо константувати, що природно-рекреаційний потенціал області в 4 рази перевищує площі земель рекреаційного призначення. Однак за рахунок обеднання потенціалу Київської області та потенціалу м.Києва можемо говорити про концентрацію туристично-рекреаційних ресурсів.

На території Київської області розташовано 194 об'єкти природнозаповідного фонду загальною площею 112,5 тис. га (4,01% загальної площі області), з них 24 об'єкти загальнодержавного значення площею 81,2 тис. га, зокрема заказники Дзвінківський, Дніпровсько-Деснянський, Жорнівський, "Жуків хутір", Журавлиний, Іллінський, "Калитянська дача", Козинський, "Лісники", Ржищівський, Усівський, урочища "Унава", "Мутвицьке", "Бабка", пам'ятка природи "Круглик", національні природні парки Білоозерське та Залісся, дендропарк "Олександрія" та 170 об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення загальною площею 31,2 тис. га.

Основою туристичного потенціалу області є майже 4,0 тис. об'єктів історико-культурної спадщини, з них: археологічних – 2067, історичних – 1571, монументального мистецтва – 166, архітектури та містобудування – 53, садово-паркового мистецтва – 15, науки і техніки – 89. Це давні поселення, городища, могильники, кургани, змійові вали, місця битв та історичних подій, археологічні пам'ятки, серед яких більшість – це культові споруди XVI-XIX століть. До

Державного реєстру нерухомих пам'яток України занесені 38 об'єктів культурної спадщини національного значення і 197 об'єктів культурної спадщини місцевого значення. Мережа музейних закладів Київської області складається з 41 музею, з яких 2 заповідника і 6 музеїв обласного підпорядкування.

Мережа музейних закладів області складається з 41 музею, з яких 2 заповідники і 6 музеїв обласного підпорядкування. Серед найбільш відвідуваних обласних музейних закладів: Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав» (м. Переяслав-Хмельницький) з музейним комплексом із 24 музеїв, обласний археологічний музей (с.Трипілля – трипільська культура), Яготинський історичний музей, що включає музей-садибу народної художниці К.Білокур, археологічний музей «Добранічівська стоянка», Білоцерківський краєзнавчий музей та ціла низка музеїв-садиб визначних особистостей – І.Козловського, М.Островського, К.Стеценка, І.В.Задорожнього, Т.Шевченка, К.Паустовського, М.Вовчка, О.Корнійчука, А.Малишка та інших.

Багата історико-культурна і духовна спадщина Київської області, сприятлива для розвитку туризму. На території області під охороною держави перебуває 3961 об'єкт культурної спадщини, з них 2067 - пам'ятки археології, 1571- пам'ятки історії, 166 - пам'ятки монументального мистецтва, 53 - пам'ятки архітектури, 15 - пам'яток садово-паркового мистецтва та 89 – пам'ятки науки та техніки. Загальна кількість об'єктів культурної спадщини, занесених до переліку щойно виявлених, складає 493 об'єкта. На пам'ятки культурної спадщини укладено 709 охоронних договорів, оформлено 151 паспорт об'єкту (пам'ятки) культурної спадщини. Вісім міст Київщини мають статус історичного населеного місця, де зберігся історичний ареал з об'єктами культурної спадщини.

2.2. Оцінка використання туристично-рекреаційного потенціалу Київської області

Станом на 1 січня 2020 року в Київській області створено 232 об'єкти природно-заповідного фонду загальною площею 292208,63 га. Відсоток заповідності становить 10,39%.

Природнозаповідний фонд області представляють: біосферний заповідник – 1 (площа 226964,7 га), національні природні парки «Білоозерський» та «Залісся» (площа – 17206,7 га); регіональні ландшафтні парки – 4 (площа – 5754,57 га); заказники загальнодержавного значення – 16 (площа – 63276,9 га) та місцевого значення – 90 (площа – 27766,04 га); пам'ятки природи загальнодержавного значення – 2 (площа – 92 га) та місцевого значення – 85 (площа – 366,08 га); дендрологічний парк загальнодержавного значення – 1 (площа – 405,8 га); парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення – 3 (площа – 488,5 га) та місцевого значення – 11 (площа – 185,87 га); заповідні урочища – 17 (площа – 1571,7 га).

Категорії територій та об'єктів природнозаповідного фонду, що відсутні на території області: природні заповідники, ботанічні сади, зоологічні парки.

Державною стратегією регіонального розвитку на період до 2020 року, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 № 385, визначено, що площа земель природно-заповідного фонду Київської області станом на 1 січня 2020 року має складати 329132,7 га, або 11,7% від площі області.

Відповідно до інформації, наданої Київською облдержадміністрацією, у 2020 році заплановано створити 20 об'єктів природно-заповідного фонду загальною площею 1433,46 га, що дозволить збільшити природно-заповідний фонд області на 0,05 % від площі області.

Серед основним рекреаційних ресурсів місцевого значення Київської області визначимо – рис.2.5. Визначені заповідники, парки, заказники та інші пам'ятки природи разом з іншими атракціями стають туристичними магнітами для подорожей областю.

Таблиця 2.5

Рекреаційні ресурси місцевого значення Київської області

Баришівський район	Бакумівський заказник, заказник «Дубина», «Подільський», «Борщівський», пам'ятка природи «Вибла могила», парк садово-паркового мистецтва «Альта»
Білоцерківський район	Заповідне урочище «Малишки», пам'ятка природи «Щербак», парк садово-паркового мистецтва «Томилівський»
Богуславський район	Заповідне урочище «Турчино», пам'ятка природи «Медвин дуб» та «Відслонення богуславських гранітів», ландшафтний парк «Богуславль»
Бориспільський район	Заказники «Болото Біле», «Процівський», «Бориспільські острови», «Кілов-Рудяків», «Нечаївщина», урочище «В'язове», парк садово-паркового мистецтва «Сулімівський», пам'ятка природи «Катеринин дуб»
Бородянський район	Заказники «Бурковиця», «Сторожівці», пам'ятки природи «Дуби», «Дубові насадження», «Смерека», «Соснові насадження», «Сосново-дубові насадження»
Васильківський район	Заказники «Васильківські Карпати», «Ковалівський Яр», «Невідомщина», «Омелькова гора»
Вишгородський район	Заказники «Глибокий ліс», «Дмитрівський», «Лісовичі», «Любимевський», «Чернинський»
Ірпінь	Заказники «Криничка», «Ворзельський», «Дуб Прадуб», «Тюльпанове дерево»
Переяслав-Хмельницький район	Пам'ятка природи «Два товариша», «Три брати», «Урочище гірка», «Криниця Св. Георгія», «Дніпрово-Яненковий вал»
Фастівський район	Заказники «Кожанська балка», «Урочище Кончаки», парк садово-паркового мистецтва «Молодіжний», «Фастівський»

У таблиця 2.6 визначено кількість туристів, що були обслугованими підприємствами у Київській області у період з 2010 по 2020 роки. Також окремо

виділено структуру туристичного потоку за напрямками: в'їзний туризм, виїзний туризм, внутрішній туризм.

Таблиця 2.6

Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, за видами туризму у Київській області (осіб)

Роки	Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, усього	У тому числі		
		в'їзні (іноземні) туристи	виїзні туристи	внутрішні туристи
2010	30088	446	19247	10395
2011	12679	85	9724	2870
2012	18341	532	14645	3164
2013	24459	299	18511	5649
2014	13143	18	11465	1660
2015	11560	5	10207	1348
2016	25008	–	22569	2439
2017	36983	11	34811	2161
2018	66385	40	63025	3320
2019	86926	26	84374	2526
2020	47950	94	45151	2705

З рисунку 2.9 робимо висновок, що найбільша кількість туристів відпочивала у області у 2019 році – 86926 осіб, а найменша у 2015 році – 11560 осіб. В той же час у 2020 році через оголошення карантину обсяги туристичного потоку знизилися до 47950 осіб, тобто майже у два рази.

Однак, оскільки за структурою туристичні потоки області формують виїзні туристи, які подорожують закордон, то на території Київщини відпочивають до 5 % обслугованих туристичними підприємствами регіону осіб.

У 2020 році внутрішні та в'їзні туристи у чисельності 2799 осіб розміщувалися у 80 колективних засобах розміщення (табл.2.7). Також у засобах розміщення відпочивали і особи, що самостійно організовували подорожі з туристичною або діловою метою.

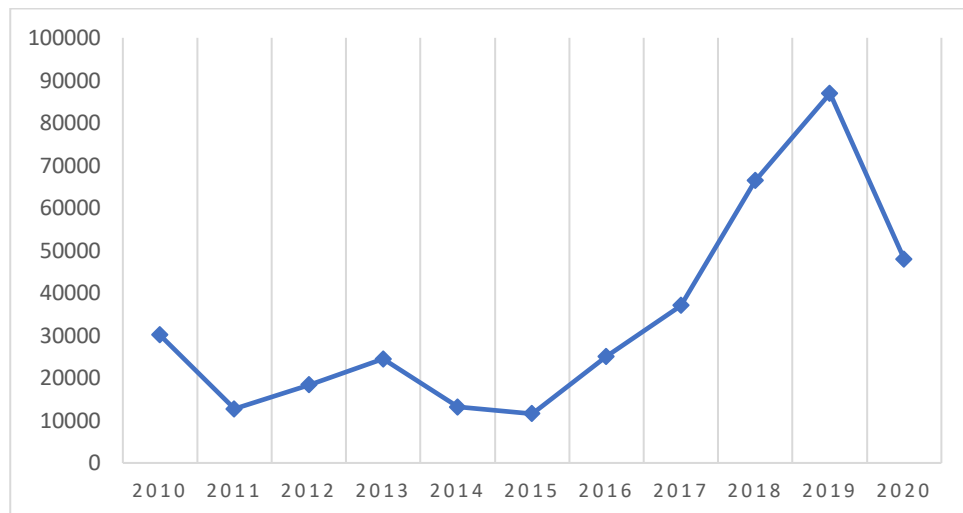

Рис.2.9. Динаміка кількості обслугованих туристів підприємствами Київської області, осіб

Таблиця 2.7

**Колективні засоби розміщення
(юридичні особи, відокремлені підрозділи юридичних осіб)**

Роки	Кількість колективних засобів розміщення, од.	Кількість місць у колективних засобах розміщення, од	Кількість осіб, що перебували у колективних засобах розміщення
2018	86	9489	374973
2019	96	10184	319670
2020	80	9910	189169

Окреме місце серед підприємств туристичної інфраструктури займають заклади для оздоровлення та відпочинку дітей (таблиця 2.8). Кількість закладів

у 2019 склала 443, в тому числі лише 4 спрямовані на оздоровлення. У даному сезоні було оздоровлено 32572 осіб.

Таблиця 2.8

Дитячі заклади оздоровлення та відпочинку, які працювали влітку

Роки	Кількість закладів, одиниць		У них місць, одиниць		Кількість дітей, які перебували у закладах, осіб	
	усього	у тому числі заклади оздоровлення	усього	у тому числі у закладах оздоровлення	усього	у тому числі у закладах оздоровлення
2010	522	15	4065	3450	37924	9495
2011	553	15	4363	3838	45239	11408
2012	477	10	3513	2758	34755	9060
2013	520	10	3693	2708	47214	10109
2014	400	13	4668	3508	41343	10833
2015	382	12	4315	3188	30566	9880
2016	433	13	4860	3247	35804	11811
2017	415	11	4703	3013	34819	9393
2018	453	4	3705	1075	31910	3202
2019	443	4	3973	1150	32572	3390

Статистика щодо відвідування музеїв та інших об'єктів атракції Київської області не узагальнюється на рівні регіону, що не дає можливість говорити про ефективне використання туристичного потенціалу регіону.

Для відвідування туристами міст Чорнобиль та Прип'ять затверджено 21 маршрут відвідування, серед яких 13 наземних, 5 водних та 3 повітряні.

У 2020 році триває паспортизація об'єктів культурної спадщини: здійснюються постійні виїзди в райони, проводиться дослідження, готується документація для виготовлення паспортів об'єктів культурної спадщини.

Підготовлено пропозиції Міністерству культури України щодо 7 об'єктів культурної спадщини Київської області, які розглядатимуться для включення в урядову Програму «Велике будівництво» для реставрації та реконструкції об'єктів.

З метою популяризації туристичної дестинації на вітчизняній та міжнародній арені проведено наступні заходи:

- у рамках реалізації Програми залучення інвестицій та поліпшення інвестиційного клімату Київської області на 2019-2021 роки, затвердженої рішенням Київської обласної ради від 30.05.2019 № 561-28-VII (зі змінами), здійснено 10 промотурів, метою яких є популяризація туристичних локацій Київщини серед туроператорів, гідів та блогерів;

- відповідно до оголошеного Державним агентством з розвитку туризму Урегіону проєкту «Мандруй Україною» розроблені туристичні маршрути на 2-3, 5 та 10 днів;

- визначено 5 туристичних магнітів, які стануть візитівкою Київської області;

- задля створення якісного туристичного продукту підписані Меморандуми про співробітництво з ГО «Всеукраїнська асоціація гідів» та ГО «Гільдія професійних екскурсоводів та гідів-перекладачів»;

- підписано Меморандум про співробітництво між Київською обласною державною адміністрацією та ГС «Асоціація Чорнобильських туроператорів»;

- презентовано онлайн-екскурсію «65 цікавих місць Київщини»;

- за ініціативи Вишгородського історико-культурного заповідника за підтримки Українського культурного фонду в онлайн-форматі презентовано проєкт «Бортництво Полісся: архаїчна традиція у сучасному вимірі», за результатами якого передбачається створення та запуск web-сайту «Віртуальний музей бортництва», а також створення інтерактивних просвітницьких матеріалів, які можуть стати основою досьє для номінування традиції до Репрезентативного списку нематеріальної спадщини ЮНЕСКО;

- організовано 10 туристично-просвітницьких заходів у рамках реалізації проєкту «Патріотичні екскурсії Київщини», візуалізовано туристичні маршрути Переяславщини;

- у м. Переяслав відбулися зйомки телепередачі «Мандри країною», для якої розроблено маршрут та складено коротку його характеристику (телепередача «Мандри країною з Лілією Рубан» розміщена у мережі Інтернет (youtube);

- проведено Всеукраїнський фестиваль з повітроплавання «Переяслав 2020», у якому взяли участь 10 команд повітроплавців з різних регіонів Урегіону;

- розроблено туристичний авторський маршрут «Стежками незвіданої Баришівщини» (виготовлено буклет маршруту) у рамках реалізації обласного проєкту «Патріотичні екскурсії Київщини»;

- перших туристів прийняв дендропарк «Добропарк», розташований у с. Копилів Макарівського району.

У зв'язку з карантинними обмеженнями реалізація туристичних заходів здебільшого перенесено у медійний простір та спрямовано на користувачів мережі Інтернет та соціальних мереж.

На сьогодні все більшою популярністю, насамперед у жителів мегаполісів, користується такий різновид відпочинку, як зелений туризм. У селах Білоцерківського, Богуславського, Вишгородського, Кагарлицького, Переяслав-Хмельницького районів та місті Ржищів функціонує 29 садиб сільського туризму (агросадиб), що пропонують туристам широкий спектр можливостей для сімейного відпочинку та активного дозвілля.

Протягом 2014-2018 років в області вживалися заходи щодо ефективного використання туристичного потенціалу, основою якого є майже 6 тис. об'єктів історико-культурної спадщини, зокрема 2060 пам'яток археології, 1175 пам'яток історії, та 316 пам'яток архітектури. Це давні поселення, городища, могильники, кургани, змійові вали, місця битв та історичних подій,

археологічні пам'ятки, занесені до Реєстру нерухомих пам'яток, пам'ятки національного значення, серед яких більшість – це культові споруди XVI-XIX століть. Крім цього на території області знаходиться 18 пам'яток садово-паркового мистецтва та 20 - науки і техніки.

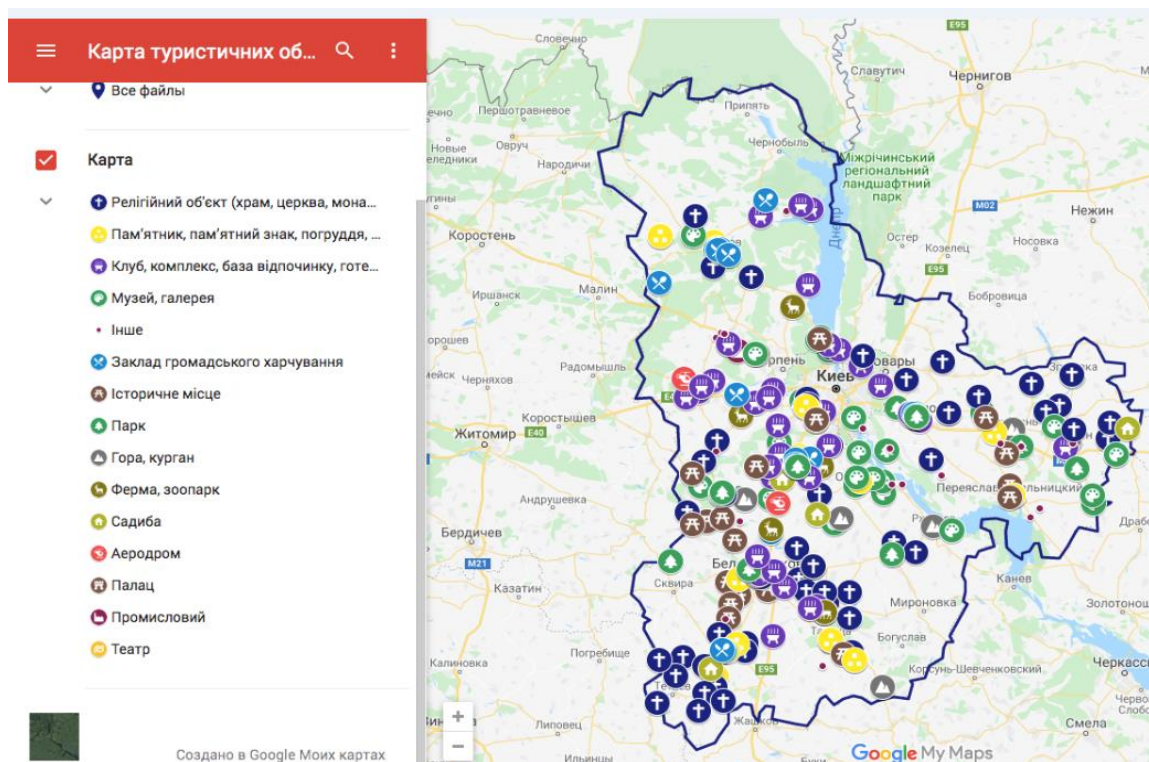

Рис.2.9. Інтерактивна карта туристичних об'єктів Київщини

За останніх 5 років потік туристів в область зріс на 39,0 відсотків. Проте через повільні темпи введення в дію нових готелів та реконструкцію існуючих баз відпочинку і туристичних баз їх послугами не можуть скористатися майже 25 тис. туристів, насамперед що відвідують м.Чернобиль та інші чернобильські об'єкти.

Туристичний потенціал Київської області не використовується ефективно через застарілу мережу туристичних маршрутів та відсутність мобільних туристичних додатків з детальною інформацією про туристичні локації області. Також в області неналагоджена системна робота з існуючими суб'єктами та об'єктами туристичного ринку, туристична інфраструктура не відповідає

міжнародним стандартам, відсутня ефективна промоція туристичних продуктів.

Київська область характеризується чітко вираженими тенденціями: стрімким розвитком її внутрішньої туристичної індустрії та створенням майже в кожному з районів яскравих, економічно доцільних та конкурентоспроможних пакетів пропозицій у сфері туризму, екскурсій, подорожей, активного і здорового відпочинку, культурних програм та змістовного дозвілля.

Висновки до розділу 2

Багата історико-культурна і духовна спадщина Київської області, сприятлива для розвитку туризму. На території області під охороною держави перебуває 3961 об'єкт культурної спадщини, з них 2067 - пам'ятки археології, 1571- пам'ятки історії, 166 - пам'ятки монументального мистецтва, 53 - пам'ятки архітектури, 15 - пам'яток садово-паркового мистецтва та 89 – пам'ятки науки та техніки. Загальна кількість об'єктів культурної спадщини, занесених до переліку щойно виявлених, складає 493 об'єкта. На пам'ятки культурної спадщини укладено 709 охоронних договорів, оформлено 151 паспорт об'єкту (пам'ятки) культурної спадщини. Вісім міст Київщини мають статус історичного населеного місця, де зберігся історичний ареал з об'єктами культурної спадщини.

За рівнем концентрації природно-рекреаційного потенціалу Київська область має середні показники в Україні, який становить 6,192 на 1000 км² або 0,098 на 1 тис. жителів, але рівень концентрації земель рекреаційного призначення не перевищує 1,427 та 0,023 відповідно [12], що свідчить про нерозкриті можливості потенціалу області щодо рекреаційних земель. Виходячи з цих даних, можемо константувати, що природно-рекреаційний потенціал області в 4 рази перевищує площі земель рекреаційного призначення. Однак за рахунок обеднання потенціалу Київської області та потенціалу

м.Києва можемо говорити про концентрацію туристично-рекреаційних ресурсів. За даними інтегральної оцінки серед всіх областей України за природними ресурсами та антропогенними ресурсами встановлено, що м.Київ та Київська область мають 4 бали з 5 можливих.

Київська область характеризується чітко вираженими тенденціями: стрімким розвитком її внутрішньої туристичної індустрії та створенням майже в кожному з районів яскравих, економічно доцільних та конкурентоспроможних пакетів пропозицій у сфері туризму, екскурсій, подорожей, активного і здорового відпочинку, культурних програм та змістовного дозвілля

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ ТА РЕКРЕАЦІЇ В КИЇВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

3.1. Визначення проблем розвитку туризму та рекреації в Київській області

Пандемія коронавірусу COVID-19 — це найбільше випробування, з яким зіткнувся світ після Другої світової війни. Після появи в Азії наприкінці позаминулого року вірус поширився практично на кожному континенті крім Антарктики.

Сфера туризму зазнає збитків глобального масштабу внаслідок запровадження заходів для подолання пандемії коронавірусу та невизначеності подальшого розвитку ситуації. 96 % туристичних дестинацій у всьому світі зазнали обмежень. За оцінками експертів, відновлення попиту до рівня 2019 року займе не менше двох років.

Поряд із виїзним туризмом значних втрат зазнав і внутрішній туризм. В цілому, втрати туристичної галузі в Україні оцінюються у понад 1,5 млрд дол. США. Пізній початок курортно-рекреаційного сезону внаслідок впровадження обмежувальних заходів негативно вплинув як на індустрію відпочинку та подорожей, так і на супутні галузі – готельно-ресторанний бізнес, транспорт (пасажирські перевезення), роздрібну торгівлю, індустрію розваг та діяльність установ культури. Обмеження на пересування, які були впроваджені державами для запобігання поширенню захворювання на COVID-19, падіння доходів громадян внаслідок економічної кризи та рецесії потенційно зумовлюють зростання попиту на відпочинок в межах України. Саме внутрішній туризм є основним рушієм збереження та відродження галузі.

Слід також врахувати можливість залучення туристів із сусідніх держав, зокрема Республіки Молдова, для яких відвідання України має певні переваги: логістична доступність, відсутність мовного бар'єру, напрацьовані маршрути тощо. Проте, практична реалізація цього попиту залежатиме від спроможності налагодити діяльність курортної інфраструктури в умовах протиепідемічних обмежень.

Для сфери туристичних послуг сезону періоду коронакризи будуть притаманні надання споживачами пріоритету щодо: вибору коротших термінів відпочинку, переважання індивідуального пересування (автотуризм) та індивідуального розміщення, вибору оздоровчого, морського та сільського туризму. Очікується, що коронакриза спричинить сталі зміни у вподобаннях споживачів, прискорюючи впровадження он-лайн технологій, приділяючи більшу увагу гігієні та здоровому способу життя, активнішому використанню безготівкових та безконтактних методів оплати та засобів адресної доставки.

Схильність туристів до використання нелегальних та напівлегальних курортних помешкань залежатиме від готовності прийняття споживачами ризику ймовірного інфікування. А отже, санітарно-гігієнічні умови та можливість дистанціювання під час проживання та відпочинку будуть важливими чинниками конкуренції за споживача у наступних сезонах.

На заваді залученню споживачів може стати також бажання надавачів туристичних послуг компенсувати втрати частини сезону за рахунок підвищення цін, зменшення якості сервісу та витрат на облаштування об'єктів відпочинку. Утім вдалою така тактика може бути лише для бізнесів, які демонструватимуть високий рівень протиепідемічного захисту.

З урахуванням зазначених ризиків та очікуваних уподобань туристів має будуватися й підтримка розвитку туризму як на центральному, так і на місцевому рівнях щодо розвитку внутрішнього туризму, який би не лише дозволив перезапустити цю галузь і зменшити негативні наслідки

коронакризи, але й створив основу для підвищення конкурентоспроможності України як туристичної держави.

Туризм Київщини має високий потенціал розвитку в таких продуктах, як тури вихідного дня та діловий туризм (MICE), а також в області природних і культурних ресурсів (наприклад, гастротуризм, сільський туризм, медичні заклади/центри оздоровлення). Однак через відсутність ефективного управління галуззю, неправильне статистичне охоплення та неконкурентність на міжнародному ринку її розвиток суттєво гальмувався.

Загострення кризових явищ у сфері туризму та курортів свідчить про необхідність удосконалення регіональної політики у зазначеній сфері, пріоритетів і принципів її реалізації, повноважень і компетенції суб'єктів туристичної діяльності, впровадження ефективних організаційно-правових, економічних, інформаційних механізмів розвитку сфери туризму та курортів як високорентабельної галузі економіки.

Нагальні напрямки щодо вирішення актуальних проблем регіону:

1. Необхідність розробки маркетингової програми розвитку туризму;
2. Низький рівень розвитку туристичної інфраструктури;
3. Відсутність дієвого механізму для презентації ділових можливостей регіону на міжнародній арені для проведення найбільших подій;
4. Недосконала статистична звітність;
5. Низька реалізація туристичного потенціалу Київщини;
6. Відсутність дієвого механізму для реалізації державно-приватного партнерства на базі асоціацій, громадських організацій тощо.

Заходи, що спрямовані на підвищення туристичної привабливості Київської області, повинні починатися з SWOT - аналіз Київської області, що представлений в табл. 3.1.

SWOT - аналіз Київської області

Сильні сторони	Слабкі сторони
<p>Розміщення на перехресті міжнародних транспортних сполучень;</p> <p>Транспортна доступність і транспортна інфраструктура;</p> <p>Унікальні туристичні об'єкти, природні багатства (водойм, зелених масивів);</p> <p>Достатньо розвинена туристична інфраструктура (готелі і хостели, ресторани, музеї);</p> <p>Цінова доступність і різноманітність пропозицій для різних категорій туристів;</p> <p>Розвиток унікальних гастрономічних об'єктів в області;</p> <p>Ресурси для розвитку медичного туризму;</p> <p>Розгалужена мережа навчальних закладів з підготовки кадрів для туризму;</p> <p>Висока частка економічно активного населення;</p> <p>Мобільне населення;</p> <p>Високий національно-патріотичний потенціал;</p> <p>Велика кількість об'єктів історико-культурної спадщини;</p> <p>Розвинута мережа навчальних закладів.</p>	<p>Непривабливий вигляд багатьох архітектурних споруд;</p> <p>Не використовується потенціал водойм регіону, малих річок і ставків;</p> <p>Одноманітність туристичних послуг, вузька спрямованість атракцій, розваг, які б приваблювали туристів;</p> <p>Недостатня промоція регіону, туристично привабливих заходів протягом року, зокрема через мережу Інтернет;</p> <p>Нерозвинена велосипедна інфраструктура регіону (велодоріжки, прокатні станції);</p> <p>Недостатня координація дій обласної і міських інституцій у розвитку туристичної сфери;</p> <p>Недостатня співпраця туристичного бізнесу з місцевою владою. Відсутність єдиної стратегії, бачення розвитку туристичної галузі;</p> <p>Відсутність візуальної ідентифікації та брендування області;</p> <p>Недостатня кількість та якість путівників, (зокрема іншомовних), карт з інформацією про туристичні об'єкти;</p> <p>Нестача в музеях інтерактивних і інноваційних експозицій з використанням цифрових технологій;</p> <p>Неналежний стан облаштування туристичних об'єктів (відсутність громадських вбиралень, вказівників);</p> <p>Недостатність супутніх послуг, відсутність якісних місць продажу сувенірів;</p> <p>Недостатня адаптованість професійної освіти в туризмі до потреб ринку;</p> <p>Відтік працівників туристичної сфери та низька якість обслуговування;</p> <p>Майже повна відсутність паравіаційної інфраструктури (для маломобільних груп населення);</p> <p>Низька адаптованість туристичних об'єктів і продуктів для іноземного споживача, нестача фахових екскурсоводів.</p>

Можливості	Загрози
<p>Ріст ринку внутрішнього туризму; Розширення переліку країн з безвізовим в'їздом в Україну; Включення Київської області до загальнодержавних туристичних маршрутів, що проуюються на міжнародних виставках; Збільшення зацікавленості у відвідуванні батьківщини в емігрантів і їх нащадків; Залучення грантових програм до розвитку туристичної сфери міста; Активізація співпраці з міжнародними партнерами (міста-побратими, міжнародні турагенства, закордонні дипломатичні установи) та закордонними установами України; Включення територій зони відчуження в туристичну діяльність; Підняття якості товарів та послуг до європейських стандартів; Удосконалення телекомунікацій.</p>	<p>Затяжна економічна криза та зміна структури ринку внаслідок пандемії COVID-19; Продовження військових дій на Сході України та окупації АР Крим; Нестабільність національної валюти, пришвидшення інфляційних процесів, що не компенсуються зростанням економіки; Відсутність доступу до «дешевих» кредитів; Перепідпорядкування туристичної сфери з одного міністерства до іншого, бездіяльність центрального органу у зв'язку з цим; Ускладнення стосунків з ключовими закордонними партнерами. Підвищення рівня конкуренції з іншими областями України, зокрема, Львівською, Одеською.</p>

Джерело: складено за [56]

На основі здійсненого SWOT-аналізу можна сказати, що Київська область має великий туристичний потенціал. Але основною проблемою є низький рівень розвитку туристичного потенціалу Київщини та відсутність дієвого механізму реалізації державно-приватного партнерства.

3.2. Перспективи розвитку туристично-рекреаційного потенціалу Київської області

Головною метою заходів, що націлені на покращення розвитку туристично-рекреаційного потенціалу Київської області є розробка й реалізація комплексу заходів, спрямованих на забезпечення сталого і стійкого розвитку туристичної, курортної та рекреаційної галузі, створення конкурентоспроможного на національному та міжнародному ринках якісного

туристичного продукту, який давав би змогу задовольнити потреби як вітчизняних, так і іноземних туристів.

Створення й реалізація таких заходів забезпечить необхідні передумови для зростання туристичних потоків і коштів, які туристи витрачають під час кожної подорожі, зменшення безробіття, збереження й раціональне використання природно-ресурсного та історико-культурного потенціалу, зацікавить потенційних інвесторів до створення туристичної інфраструктури у Київській області.

Якісний ексклюзивний туристичний продукт, створений на території з унікальним ресурсним потенціалом під туристичним брендом Київщини, який би викликав у споживача певні позитивні емоції, виведе регіон на якісно новий рівень як в Україні, так і за її межами.

Основними цілями Заходів є:

1. Розвиток людського потенціалу, наближення якості життя до європейських стандартів;
2. Формування конкурентоспроможної системи маркетингу регіонального туризму;
3. Забезпечення належного рівня безпеки туристів;
4. Просування та комерціалізація провідних DESTИНАЦІЙ з акцентом на турах вихідного дня і продуктах ділового туризму (MICE);
5. Розбудова туристичної та транспортної інфраструктури;
6. Розвиток системи орієнтування в регіоні.

У Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року, схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 р. № 168-р, визначено, що єдиним шляхом розв'язання системних проблем у сфері туризму та курортів є стратегічно орієнтована державна політика, основним завданням якої є визначення туризму одним з основних пріоритетів держави, впровадження економіко-правових механізмів успішного ведення туристичного бізнесу, інвестиційних механізмів розвитку туристичної інфраструктури,

інформаційно-маркетингових заходів з формування туристичного іміджу України.

При цьому слід наголосити, що така політика на регіональному рівні повинна формуватися та реалізовуватися з урахуванням сучасних технологій і засобів промоції, популяризації та розвитку туризму й рекреації.

З огляду на це, зважаючи на туристичний та рекреаційний потенціал Київщини, існує велика потреба в системному підході до розвитку туристичної курортної та рекреаційної галузі області, розробці й реалізації комплексу завдань і заходів, які забезпечуватимуть сталий розвиток туризму, курортів і рекреації у регіоні.

Програма є інструментом регіональної політики у сфері туризму.

Програма створена на основі комплексного підходу до вирішення проблеми розвитку туризму та визначає мету, заходи та основні завдання, спрямовані на створення сприятливих організаційних та економічних умов для збільшення кількості внутрішніх туристів та екскурсантів у регіоні.

Програма розроблена з метою конкретизації завдань і пріоритетів Стратегії розвитку Київської області на 2021-2027 роки, затвердженої рішенням Київської обласної ради від 19.12.2019 № 789-32-VII, Плану заходів з реалізації у 2021-2023 роках Стратегії розвитку Київської області на 2021-2027 роки, затвердженим рішенням Київської обласної ради від 19.12.2019 № 789-32-VII.

Програма скерована на забезпечення ефективного розвитку індустрії гостинності, покращення якості туристичних послуг та туристичної інфраструктури, створення унікальної туристичної пропозиції, покращення умов життя як мешканців регіону, так і гостей, туристів, створення конкурентоспроможного на всеукраїнському та міжнародному ринках туристичного продукту, здатного максимально задовольнити туристичні потреби мешканців міста та його гостей. Виконання Програми передбачається здійснити у період з 2021 року по 2023 рік. Обсяги та джерела фінансування Програми деталізовані у Додатку 1. Програма покликана стати

концептуальною базою довгострокового розвитку туризму, курортів і рекреації в області як високорентабельної галузі економіки, покращити рівень туристичної та рекреаційної інфраструктури області, сприяти зростанню привабливості серед гостей краю і забезпечити становлення Київської області як регіону із сучасною індустрією гостинності та відпочинку.

При реалізації Програми обов'язковим є врахування наявних рекреаційних ресурсів та збереження історико-культурної спадщини.

Враховуючи те, що Київська область має обмежені фінансові ресурси, але, разом із тим, володіє значним природно-рекреаційним та історико-культурним потенціалом, розвиненою інфраструктурою, має висококваліфіковану робочу силу та вигідне географічне положення, розвиток туризму є вкрай необхідним для економічного процвітання регіону. Виконання відповідного комплексу заходів дасть можливість досягнути поставленої мети.

Основними стратегічними завданнями є:

1. Збільшення кількості туристів і екскурсантів;
2. Зростання надходжень до бюджетів усіх рівнів від надання туристичних послуг суб'єктами туристичної діяльності;
3. Розвиток туристичної та придорожньої інфраструктури;
4. Зростання зайнятості населення в туризмі та супутніх галузях економіки;
5. Маркетинг туризму області, її територій і громад;
6. Розвиток міжрегіонального і міжнародного співробітництва.

Пріоритетними напрямками розвитку туризму є:

1. Просування туристичного потенціалу Київщини шляхом проведення PR-заходів

Для активізації та розвитку туристичного потенціалу, та ознайомлення з туристичними можливостями Київської області пропонується здійснити наступні кроки:

- Створення туристичного бренду регіону;

- Виготовити та розповсюдити інформаційну та презентаційну продукцію про туристичну привабливість регіону;
- Виготовити сувенірну продукцію з метою збільшення кількості туристів та відвідувачів, які цікавляться етнічним туризмом, супутніми напрямками (гастрономічним, сільським);
- Забезпечити проведення рекламних кампаній туристичних можливостей Київської області;
- Забезпечити виготовлення промо-роликів щодо туристичних можливостей та туристичної привабливості Київської області;
- Забезпечити виконання роботи з організації транслявання промо-роликів про туристичну привабливість Київської області в засобах масової інформації України та/або світу.
- Забезпечити функціонування (адаптивність) та регулярне оновлення туристичного порталу Київської області;
- Організувати проведення промоційних турів по Київській області.

2. Удосконалення туристичної інфраструктури та розвиток туристичної пропозиції

Для формування туристичного іміджу Київської області та активізації цього напрямку діяльності передбачено вирішення питань:

- Забезпечити облаштування місць паркування, стоянок і зупинок туристично-екскурсійного транспорту відповідними дорожніми знаками та розміткою, вбиральнями, зарядками електромобілів;
- Сприяти проведенню заходів з інвентаризації об'єктів туристично-рекреаційного значення;
- Забезпечити виготовлення і встановлення інформаційних стендів для розповсюдження рекламно-інформаційної поліграфічної друкованої продукції.

3 Розробка маркетингового плану розвитку туризму в Київській області

З метою формування позитивного туристичного іміджу серед населення регіону, а також привернення уваги до області, необхідне впровадження маркетингових та промоційних заходів.

Маркетингові заходи передбачають:

- Забезпечення проведення соціологічних досліджень туристичних потоків до Київської області;
- Забезпечення організації та координації розробки маркетингових програм розвитку туризму Київської області;
- Проведення маркетингових досліджень готельного ринку Київської області;
- Забезпечення проведення перехресних промоцій.

4. Популяризація туристичного потенціалу Київської області серед населення

Ефективне використання туристичного потенціалу Київської області забезпечуватиметься через проведення наступних заходів:

- Організація та проведення семінарів, форумів, нарад, конференцій тощо з питань розвитку туризму в Київській області;
- Забезпечення проведення конкурсів на кращий туристичний відеоролик про Київську область;
- Забезпечення проведення кампаній з популяризації сучасних видів туризму (у т.ч. весільного туризму, гастрономічного туризму тощо).

Дані заходи закумульовані в табл. 3.2.

5. Очікувані результати, запропонованих заходів

Реалізація даних заходів забезпечить популяризацію Київщини як туристичної дестинації (для пізнавального, активного, сільського, екологічного, медичного туризму) та території безпечної для подорожей.

Напрями діяльності та заходи Програми розвитку туризму Київської області на 2021-2023 роки

(виконавці Управління туризму облдержадміністрації)

№	Назва напрямку діяльності (пріоритетні завдання)	Строк виконання заходу	Джерела фінансування	Орієнтовні обсяги фінансування (вартість), тис. грн		
				2021 р.	2022 р.	2023 р.
1	2	3	4	5	6	7
1	Створення туристичного бренду Київської області: розробка слогану, айдентики для туристичних об'єктів регіону, брендбуку	2021 рік	300,0 обласного бюджету	300,0	0	0
2.	Просування туристичного потенціалу Київщини шляхом проведення PR заходів	2021-2023 роки	5971.7 обласного бюджету	2033.9	1953.9	1978.9
3	Удосконалення туристичної інфраструктури та розвиток туристичної пропозиції	2021-2023 роки	1260,0 обласного бюджету	420,0	420,0	420,0
4.	Розробка маркетингової програми розвитку туризму в Київській області	2021-2023 роки	2250,0 обласного бюджету	950,0	650,0	650,0
5.	Популяризація туристичного потенціалу Київської області серед населення	2011-2023 роки	1176.9 обласного бюджету	391,8	391,8	391,8
			Усього: 10958,6	4096,2	3421,2	3441,2

Буде розширено і впроваджено нові туристичні продукти за різними видами туризму, серед яких переважають культурно-пізнавальний, активний, оздоровчий, рекреаційний, сільський, екологічний.

Розвиток туризму в області базуватиметься на раціональному використанні природних і кліматичних умов, етнічних, історичних, архітектурних пам'яток краю. Саме розвиток туризму та рекреації стимулюватиме економічну активність, розвиток малого й середнього бізнесу, створить робочі місця в різних секторах економіки, зменшить відтік кадрів за кордон.

Виконання даних заходів, дозволить забезпечити зростання туристичних потоків і надходжень від туристичної діяльності, збільшення зайнятості населення в туризмі та суміжних галузях.

Створення високоякісного туристично продукту та формування конкурентоспроможної на внутрішньому й світовому ринках індустрії туристичних послуг за рахунок ефективного використання туристичного та рекреаційного потенціалу, забезпечення на цій основі комплексного розвитку території, реалізації її соціально-економічних інтересів.

Ефективна співпраця бізнесу, влади і громадських організацій, спрямована на виконання спільних програм, підніме Київщину на якісно новий рівень, зміцнить її туристичний образ в Україні та Європі.

Очікувані результати запропонованих заходів забезпечать:

1. Збільшення обсягів реалізації туристичних та супутніх послуг;
2. Збільшення потоку туристів в область на 30 %;
3. Збільшення інвестицій в туристично-рекреаційну галузь області;
4. Збільшення кількості робочих місць, створених у туристично-рекреаційній галузі та суміжних сферах діяльності;
5. Збільшення кількості місць у закладах розміщення в області;
6. Зростання обсягів платежів надходжень до бюджетів усіх рівнів;
7. Соціально-економічний розвиток місцевих громад;
8. Збільшення кількості проведених (підтриманих) заходів з розвитку туризму.

Висновки до 3 розділу

Пандемія коронавірусу COVID-19 — це найбільше випробування, з яким зіткнувся світ після Другої світової війни.

В цілому, втрати туристичної галузі в Україні оцінюються у понад 1,5 млрд дол. США. Обмеження на пересування, які були впроваджені державами для запобігання поширенню захворювання на COVID-19, падіння доходів громадян внаслідок економічної кризи та рецесії потенційно зумовлюють зростання

попиту на відпочинок в межах України. Саме внутрішній туризм є основним рушієм збереження та відродження галузі.

Туризм Київщини має високий потенціал розвитку в таких продуктах, як тури вихідного дня та діловий туризм (MICE), а також в області природних і культурних ресурсів (наприклад, гастротуризм, сільський туризм, медичні заклади/центри оздоровлення). Однак через відсутність ефективного управління галуззю, неправильне статистичне охоплення та неконкурентність на міжнародному ринку її розвиток суттєво гальмувався.

В роботі проведений SWOT - аналіз Київської області, а основі якого визначено проблеми розвитку туризму та рекреації, зокрема він показав, що Київська область має обмежені фінансові ресурси, але, разом із тим, володіє значним природно-рекреаційним та історико-культурним потенціалом, розвиненою інфраструктурою, має висококваліфіковану робочу силу та вигідне географічне положення, розвиток туризму є вкрай необхідним для економічного процвітання регіону.

Визначений комплекс заходів щодо розвитку рекреаційно-туристичного потенціалу Київської області, що дасть можливість забезпечити популяризацію Київщини як туристичної дестинації (для пізнавального, активного, сільського, екологічного, медичного туризму) та території безпечної для подорожей.

РОЗДІЛ 4

ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ м. БІЛА ЦЕРКВА В СИСТЕМІ ВНУТРІШНЬОГО ТУРИЗМУ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

4.1. Потенціал м. Біла Церква як туристично-рекреаційного центру Київської області

Біла Церква - місто в Україні, значний економічний, культурний та освітній центр Київщини, розташований за 80 км на південь від Києва на річці Рось, до аеропорту м. Бориспіль - 120 км. Найбільше місто в Київській області, розташоване на південному заході Київської області, займає вигідне географічне положення: поруч із ним проходить автомагістраль E95 (Санкт-Петербург—Київ—Одеса).

Можна порівняти сполучення двох міст Київ – Біла Церква і Париж – Реймс. Майже така сама відстань між містами, кількість населення однакова і важливість кожного міста для Києва і Парижа бузсумнівна. Близькість Білої Церкви до Києва, зручне транспортне сполучення, розвинута соціально-економічна інфраструктура в поєднанні з природними умовами надають місту значної інвестиційної та туристичної привабливості.

Стратегія розвитку Білої Церкви до 2025 року наголошує на поєднанні туризму та оздоровлення – тобто оздоровчого, рекреаційного туризму, що може стати одним з перспективних напрямів туристичної галузі міста.

Також перспективним напрямом може стати і промисловий туризм, об'єктами якого можуть бути діючі промислові підприємства Білої Церкви (вже зараз є дуже популярною екскурсія «По незвіданих шляхах авіації» до Білоцерківського вантажного авіаційного комплексу). Має перспективу потужний і недостатньо використаний потенціал розвитку історико-краєзнавчого, екологічного, екскурсійного, гастрономічного туризму тощо [19].

Біла Церква – місто обласного підпорядкування, є крупним промисловим і транспортним вузлом, адміністративно-господарським та культурно-побутовим центром не тільки для свого району, але й для міжрайонної системи розселення.

Серед об'єктів культурної спадщини України, що занесені до Державного реєстру нерухомих пам'яток України, які не підлягають приватизації, в Київській області наявними є 24 об'єкти, зокрема в Білій Церкві - 4 об'єкти: Будівля гімназії (1843 р.), Костел Іоанна Предтечі Хрестителя (1812 р.), Зимовий палац (початок ХІХ сторіччя), Торгові ряди (1809-1814 рр.) [21].

Варто зазначити, що в місті присутній науковий об'єкт, що становить національне надбання. Даний об'єкт є унікальним, не піддається відтворенню, втрата або руйнування його матиме серйозні негативні наслідки для розвитку науки та суспільства. В Білій Церкві даний об'єкт представлений генетичним фондом деревних, чагарникових, трав'янистих і квіткових рослин дендрологічного парку «Олександрія» [22].

У таблиці 4.1 та рис. 4.1. наведено основні чинники та ресурси, які створюють передумови для інтенсифікації туристичних потоків до міста.

Таблиця 4.1.

Туристичні та рекреаційні ресурси та чинники, що формують туристичний потенціал м. Біла Церква

Розташування міста	84 км від Києва. Автошляхи: міжнародний (Санкт-Петербург - Київ - Одеса); регіонального значення – (Київ - Фастів - Біла Церква - Тараща - Звенигородка), (Біла Церква - Тетіїв - Липовець - Гуменне - /М-12/) та (Кременець - Біла Церква - Ржищів).
Природний потенціал	Ландшафтно-рекреаційна зона представлена прибережними територіями р. Рось та р. Протока. Налічується 4 парки, 10 скверів, 3 бульвари. Ботанічна пам'ятка місцевого значення - урочище «Голендерня». Пам'ятка загальнодержавного значення - дендропарк «Олександрія».
Рекреаційний потенціал	Розвідано родовище мінеральних радонових вод. Функціонує водолікарня та санаторій-профілакторій.

Історико-культурний потенціал	8 пам'яток архітектури та містобудування національного значення та 33 пам'ятки місцевого значення. Пам'ятка археології національного значення - «Городище літописного міста Юр'єв». Науковий об'єкт - генетичний фонд деревних, чагарникових, трав'янистих і квіткових рослин дендрологічного парку «Олександрія». Будівля гімназії (1843 р.), Костел Іоанна Предтечі Хрестителя (1812 р.) - нині органний зал, Зимовий палац (початок ХІХ сторіччя), Торгові ряди (1809-1814 рр.), Білоцерківська Велика хоральна синагога.
Релігійний туризм	9 храмів (з них 7 храмів УПЦ МТ)
Фестивалі	Фестиваль «Козацькі розваги»; фестиваль повітряних куль «Олександрійська феєрія», молодіжний фестиваль вуличного мистецтва «Вільна стіна».

Джерело: складено автором

Досліджуючи питання щодо залучення інвестицій до Білої Церкви, було проаналізовано Програму розвитку м. Біла Церква до 2025 року [57].

Рис. 4.1. Потенціал м. Біла Церква як туристично-рекреаційного центру Київської області

Відповідно до даного документу, у місті було п'ять невдалих спроб інвестиційних програм, так і не реалізованих (наявні підприємства зацікавлені платити низьку зарплату). 84% бюджету виділяється на освіту, охорону здоров'я

та соціальний захист, тобто бюджет можна охарактеризувати більше як споживчий, ніж інвестиційний. Підприємницьке середовище і нині потребує підтримки та зміцнення, адже багато компаній дотримуються позиції «нульової рівноваги» (ситуація нестабільна, тож ані інвестицій, ані нових працівників).

Згідно стратегічних цілей міста, до 2025 р. планується залучити до 250 млн. дол. інвестицій, за допомогою яких буде створено нові робочі місця та якісно оновлено вже існуючі. МСП відзначають наявність сприятливого бізнес-клімату, тоді як соціально-економічний розвиток міста ґрунтується на основі вибраних розумних спеціалізацій, зокрема на туризмі.

Зокрема стратегічною ціллю є покращення іміджу міста, який має бути посилений надійними та ґрунтовними справами, подіями, запровадженими соціальними й економічними новаціями, досягненнями та здобутками, широко висвітленими в мас-медіа й відомими в регіоні та за його межами. Місто має сформувати й підтримувати позитивний імідж, який згодом перетвориться на бренд. Заходи в рамках даного пріоритету повинні привести до створення більшої кількості робочих місць і мають залучити додаткові інвестиції, особливо до сфери туризму, креативного й розважального бізнесу. Усі ці репутаційні чинники згодом капіталізуються та стануть потужним привабливим чинником для бізнесу й туризму.

Основні запропоновані заходи в рамках пріоритету іміджу міста наступні:

- розробити загальну стратегію та кампанію про Білу Церкву;
- розробити стратегію та план для залучення нових туристів;
- розвивати туристичну інфраструктуру; побудувати тематичний парк у Білій Церкві;
- зміцнити можливості оздоровчого (бальнеологічного) і спортивного туризму в Білій Церкві;
- дослідити близькість столиці Києва; відремонтувати головну площу міста.

Для досягнення необхідних результатів потрібна реалізація даного пріоритету, що відбуватиметься у 5 етапів:

Етап 1: сформулювати позитивну кампанію про Білу Церкву.

Етап 2: підготувати техніко-економічне обґрунтування парку розваг у Білій Церкві.

Етап 3: підготувати концепцію відродження медичного туризму.

Етап 4: підготувати концепцію реконструкції головної площі.

Етап 5: підготувати концепцію громадського простору, рекреаційних зон і набережної річки Рось.

Головна мета залучення туристів та створення міського культурного простору спрямована на здійснення декількох ключових заходів, які повинні збільшувати кількість відвідувачів щороку. Близькість до 4-мільйонного Києва має стати основним активом. Відзначається створення Тематичного парку розваг – особливого типу парку розваг, який ретельно продуманий під певну тему або декілька тем та бальнеологічні можливості міста.

У рамках цього проекту передбачено наступні заходи:

- розробка стратегії та плану залучення нових туристів;
- розвиток туристичної інфраструктури (готелі, ресторани, маршрути, музей народних майстрів Київської області);
- формування каталогу туристських маршрутів Білої Церкви;
- створення креативної зони в місті (для народних майстрів, творчих студій, митців, музикантів, фотографів, дизайнерів) ;
- розвиток і підтримка культурних національних традицій. Збереження історичного надбання міста;
- популяризація міста як центру бальнеологічного оздоровлення;
- відновлення рекреаційних зон. Очистка р. Протока та р. Рось;
- будівництво тематичного парку в Білій Церкві для активного відпочинку й розваг;

— вивчення думки, чи парк «Олександрія» може бути основним магнітом для туристів;

— дослідження близькості до столиці Києва та переваг Білої Церкви як туристичного центру в регіоні (три області) ;

— організація конкурсів проектів на реконструкцію низки важливих міських просторів: центральної площі, меморіалу Небесної сотні, центрального пляжу, парку Шевченка;

— поліпшення стану благоустрою центральної частини міста: оновлення фасаду будівель, впорядкування вивісок та рекламних площин, догляд за зеленими насадженнями;

— облаштування громадських культурних просторів, що сприятимуть розвиткові й згуртуванню громади та приваблять туристів;

— розробка міської програми з культурними та освітніми заходами;

— розробка та створення міського культурного простору.

Місто Біла Церква має надзвичайно великий потенціал для створення справжнього туристичного осередку, а повноцінний розвиток туризму можливий за умови залучення інвестицій та тісній співпраці із установами, підприємствами й організаціями різних сфер життєдіяльності. Така співпраця можлива у форматі кластеру. Зважаючи на досвід м.Реймс (Франція) створення кластеру буде рушійною силою розробки дієвого туристичного продукту, налагодження плідного діалогу між усіма стейкхолдерами, оскільки туризм, в першу чергу, це комплексна галузь економіки, а сам туризм сприяє розвитку більш як 50 суміжних галузей економіки. Зауважила, що окупність інвестицій вкладених в дану сферу становить лише 5-7 років, а одне робоче місце у туристичній сфері є передумовою створення чотирьох – у суміжних галузях. Тому його розвиток має бути цікавим багатьом, а особливо малому та середньому бізнесу.

Туристичний кластер - добровільне галузеве територіальне об'єднання підприємницьких структур, які тісно співпрацюють із науковими установами,

громадськими організаціями та органами місцевої влади з метою підвищення конкурентноздатності власної продукції і сприяння економічному розвитку регіону.

Завдання туристичного кластера:

- розробляти та впроваджувати стратегію розвитку туристичного сектору регіону;
- проводити інвентаризацію туристичних об'єктів та закладів готельно-ресторанної сфери;
- організовувати фестивалі та заходи;
- друкувати власну поліграфічну продукцію;
- брати участь у всеукраїнських та міжнародних туристичних виставках;
- займатись промоцією міста та туристичного кластеру;
- впливати на покращення бізнес-клімату у місті;
- створювати платформу для налагодження співробітництва між владою, бізнесом та громадою.

Що отримає бізнес:

- Навчання у Школі малого та середнього підприємництва власників бізнесу.
- Навчання працівників готельно-ресторанної сфери.
- Внесення об'єктів учасників кластеру до туристичних маршрутів.
- Право на організацію та проведення міських тематичних фестивалів та свят.
- Розміщення інформації про кластер у туристично-інформаційних центрах міста Києва та аеропортах «Київ» та «Бориспіль».
- Туристично-інформаційний центр.
- Індивідуальну допомогу у розвитку бізнесу та його рекламі.

Що отримає влада:

- покращення інвестиційного клімату регіону;

- формування позитивного іміджу міста;
- збільшення надходження до бюджету міста;
- створення нових робочих місць;
- промоцію міста на міжнародному та всеукраїнському рівнях;
- створення нової та покращення існуючої туристичної інфраструктури міста;
- залучення більше 500 тис. туристів до 2025 року;
- чітку статистику по кількості туристів у місті.

Що отримає громада:

- покращену туристичну інфраструктуру;
- розвинену систему готельно-ресторанного сектору;
- покращення дорожнього покриття;
- благоустрій прибудинкових територій та центру міста;
- нові робочі місця;
- покращення якості послуг готельно-ресторанної сфери у місті.

4.2. Оцінка туристично-рекреаційних маршрутів Білоцерківського району Київської області

Розглянемо декілька маршрутів, які б включали м. Біла Церква, або в поєднанні з м. Київ – м. Біла Церква, або м. Біла Церква + туристично-рекреаційні атракції Білоцерківського району.

Безліч екскурсій пропонується в м. Біла Церква. Складемо портфель екскурсій, популярних серед населення (табл. 4.2).

Портфель екскурсій м. Біла Церква

Назва екскурсії	Вид туризму
Місто за вікенд. Біла Церква	культурно-історичний
Райські сади Київщини: Біла Церква та "Олександрія	культурно-історичний, рекреаційний
Романтичний білоцерківський дендропарк "Олександрія"	рекреаційний
Плодовим садом "Мур" (Ексклюзив!)	рекреаційний
Райські сади Київщини: Олександрія, Буки	рекреаційний
Парк "Олександрія" і дегустація яблук	рекреаційний
«По незвіданим шляхам авіації» до Білоцерківського вантажного авіаційного комплексу	промисловий
Біла Церква + Пархомівка	релігійний
Фестиваль повітряних куль в парку «Олександрія»	екстремальний

Джерело: складено автором

Нещодавно складена нова екскурсія, досить оригінальна «Плодовим садом "Мур" ЕКСКЛЮЗИВ!, оригінальна, що прихована від очей більшості відвідувачів парку «Олександрія». Тільки там, за триметровою стіною, можна побачити дивовижні зелені скульптури з рослин. Сад «Мур» - унікальний сад, що знаходиться на території дендропарку «Олександрія».

Всього на території «Муру» на площі 3,67 га вирощується більш як 210 сортів різних плодових та ягідних культур.

Ідея відновлення плодового саду на ділянці «Мур» була спрямована в 2-х напрямках: колекційний плодовий сад інтенсивного типу сучасних перспективних сортів та створення колекції старовинних сортів плодових культур народних селекцій та селекцій XVIII-XIX ст.

Тут можна збагатитися енергетично в «живій» яблуневій піраміді та на власні очі помилуватися експонатами формового саду.

Туристи пройдуть стежками саду, послухаємо цікаву історію його створення, оглянемо цікаві екземпляри плодових дерев та витвори садово-паркового мистецтва. Ім запропонують скуштувати рідкісні сорти яблук, груш,

винограду та актинїдії, а також продегустувати виготовлені тут смородинове, вишневе і абрикосове вина.

У другій частині подорожі туристи відкриють для себе історичний центр Білої Церкви, колишнього Юр'єва. Тепер тут можна побачити ту саму білу церкву, яка дала колись місту нинішню назву. Її відроджує фонд білоцерківського підприємця Костянтина Єфименка. У туристів буде ексклюзивна можливість побачити інтер'єри храму під час процесу художніх розписів. Далі туристи прогуляються вулицями середмістя, щоб побачити міську спадщину Браницьких: Зимовий палац, костел Івана Хрестителя, Спасо-Преображенський собор і торгові ряди. Біла Церква – місто, що ховає багато сюрпризів! На середині маршруту передбачена зупинка на пікнік – буде можливість перекусити бутербродами, які рекомендуємо брати з собою (відвідування закладів громадського харчування не планується). Усім бажаючим організатори запропонують гарячий трав'яний чай в індивідуальний або одноразовий посуд.

Ще один новий тур пропонується для туристів, щоб насолодитися красивими місцями Київської області. Він також передбачає подорожі Білою Церквою і районами, що передують цьому величному місту.

Тур «Романтична Київщина: Олександрія, Буки, Ковалівка» (маршрут Фастів, Ковалівка, Біла Церква, Олександрія, Буки, дегустація сиру та круїз на теплоході).

Тривалість туру: 2 дні / 1 ніч

Характеристика атракцій туру «Романтична Київщина: Олександрія, Буки, Ковалівка»

Маєток Хоєцьких

В с. Томашівка, що неподалік Фастова знаходиться колишній маєток Хоєцьких. У 1903-1910 рр. рід Хоєцьких збудував у Томашівці розкішний палац. Автором будівлі у стилі модерн, був відомий архітектор Валеріан Куликовський. З 2000 р. маєток та прилегла територія перейшла у власність

монахам Свято-Введенського монастиря, які влаштували тут свій скит - Ризоположенський чоловічий монастир.

Таблиця 4.3

План туру “Романтична Київщина: Олександрія, Буки, Ковалівка»

1 день	Київ (виїзд о 08:00) - Томашівка (маєток Хоєцьких) - Ковалівка (екскурсія селом, обід) - Біла Церква (дендропарк “Олександрія”, екскурсія містом, круїз на теплоході, вечеря, поселення о 21:00)
2 день	Біла Церква (виїзд о 08:00) - Галайки (ферма “Бабині кози” екскурсія та дегустація сиру) - Буки (екскурсія ландшафтним парком, обід) - Фастів (екскурсія містом, музей-вагон) - Київ (вокзал, 20:30).

Джерело: складено автором

З того часу монахи активно займаються реставрацією маєтку, будівництвом нових споруд та впорядкуванням території. Численні храми, каплиці і пам'ятники, зведені на території монастиря, відтворюють з максимальною точністю до найбільш відомих християнських святинь різних країн світу. За традицією, подібно Небесному Єрусалиму, монастир оточують могутні фортечні стіни з природного каменю-валуна, які гармонійно поєднуються з навколишнім ландшафтом, а фортечні вежі, розташовані по кутах огорожі, яскраво виділяються на фоні природи. Від воріт починається центральна алея, яка розгалужується і розділяє ландшафтний парк на частини. Довкола алей висаджені кущі троянд, а на весні тут ще розцвітають магнолії. На території монастиря є дзвіниця висотою 51 м. Також тут можна відвідати міні-зоопарк, де живуть страуси, лами, фазани та павичі. Зараз колишній маєток Хоєцьких, а теперішній Ризоположенський чоловічий монастир є пам'яткою архітектури національного значення.

Ковалівка

Це невеличке, але дуже гарне та затишне село з добре розвиненою інфраструктурою. Воно було засноване в далекому 1501 році. Назва села походить від назви професії першого жителя - коваля Мина Назаренко. Сучасного вигляду українське село набуло після будівництва агрофірми "Світанок". Власники фірми вклали чимало коштів для того щоб розбудувати

село та перетворити його казковий куточок. В центрі села Ви побачите красиву площу з великими фонтанами, завітчані клумби, місток “кохання”, озеро з чорними та білими лебедями. Особливою гордістю Ковалівки є церква Різдва Пресвятої Богородиці (1996р.). Запрошуємо відвідати разом з нами Ковалівку, яку в народі ще називають "Українською Швейцарією".

Біла Церква

Це велике і дуже красиве місто, розташоване в долині річки Рось. Воно було засноване в далекому 1032 р. князем Ярославом Мудрим. Центральною частиною міста була гора із розташованим на ній замком та білокам'яним собором, якому місто завдячує своєю назвою. Зараз на замковій горі стоїть костел святого Івана Хрестителя, всередині якого є великий орган, який зачарує Вас своїм звучанням. Поряд із замковою горою розташована площа Соборна зі Спасо-Преображенським Кафедральним собором. Також Ви матимете змогу оглянути єврейські торгові ряди - БРУМ та Зимовий палац. А ввечері насолодитися красою долини річки Рось під час круїзу на теплоході.

Ще однією видатною садово-парковою пам'яткою Білої Церкви є дендропарк "Олександрія". Загальна площа парку 297 га. Олександрія була заснована у XVIII ст. польським графом Браницьким, як заміська резиденція. Автором був відомий французький архітектор-паркобудівник Мюффо. У дендропарку росте понад 2 130 видів різних рослин, які разом утворюють райський куточок. Окрім природних пейзажів, які зачаровують око, у парку було збудовано чимало архітектурних споруд із романтичними назвами, наприклад, водоспад "Руїни", Турецький будиночок, Китайський місток, колона смутку, колонада "Луна" та ін. Павільйон «Ротонда» (або Павільйон "Потьомкіна". Споруда з куполом та аркою, оздоблена оригінальною декоративною вітриною біля якої встановлено мармуровий бюст Г.Потьомкіна). Павільйон «Руїни» - одна з найоригінальніших архітектурних споруд парку(18 ст.). "Руїни" нагадують старовинний зруйнований замок, з під якого б'є потужній водоспад. Подібної архітектурної споруди в Україні немає. Колонада «Луна» -

цікавий об'єкт парку, виконаний у вигляді грецького амфітеатру. Назва "Луна" пов'язана з унікальними акустичними властивостями споруди.

Ферма "Бабині кози"

В с. Галайки, що на Київщині, молода сім'я заснувала свою родинну козячу ферму та сироварню. Під час екскурсії господарі Вам покажуть ферму, розкажуть історію відкриття улюбленої справи, а для охочих ще й проведуть майстер-клас з ручного доїння кіз, після якого почастують свіжим козиним молоком. Але це ще не все! Вам також розкажуть про процес сироваріння та досягання сиру, а наприкінці екскурсії проведуть дегустацію натуральних сирів з келихом червоного сухого вина, або трав'яного чаю. Приємні смакові враження гарантуємо!

Ландшафтний парк "Буки"

Ландшафтний парк "Буки" знаходиться в невеличкому, але досить розвиненому с. Буки, що на Київщині. У розвиток інфраструктури села великий внесок вклав місцевий підприємець І. М. Суслов, засновник агропромислової корпорації "Сквира". Потрапивши на територію парку Ви ніби занурюєтеся в чарівний світ прекрасного та духовного. В центрі парку було зведено Храмівий комплекс Євгенія Великомученика (1999р.). Поруч з храмом є дзвіниця Святого Данила, збудована у вигляді свічки. В Буківському дендропарку також є великий фонтан "Дружба народів", який колись прикрашав Хрещатик м. Києва, і був викуплений Сусловим в 2007р. А у 2009р. в Буки був привезений весільний камінь із Кани Галілейської гори. Кажуть саме цей камінь має магічну силу зцілювати закоханих на народження дітей. Тому часто тут можна зустріти молоді закохані пари.

Фастів

Це дуже затишне місто, перші згадки про яке датуються 1390 р. В місті є чимало цікавих пам'яток. Найстарішою з них, є Покровська дерев'яна церква (1740р.). Церква побудована у стилі козацького бароко, проектуванням якої займався відомий архітектор Іван Григорович-Барський. Ще однією більш

сучасною пам'яткою є костел Воздвиження Святого Хреста (1911р.). Він був збудований у неоготичному стилі, оздобленням якого займався відомий італійський скульптор Еліо Саля. Сама будівля виглядає вражаюче і є головним архітектурним символом міста.

Фастів також є великою вузловою станцією залізниці. Неподалік вокзалу ми оглянемо, ще одну пам'ятку - музей-вагон злуки УНР і ЗУНР, де 1 грудня 1918 року було підписано договір про Акт злуки між УНР та ЗУНР.

Проживання:

відбувається у готелях м. Біла Церква, в 2х-3х місних номерах зі зручностями в номері.

У вартість ВХОДИТЬ:

- проїзд комфортабельним автобусом,
- проживання,
- супровід гіда-екскурсовода,
- екскурсійне обслуговування в туристичних об'єктах,
- страхування на час подорожі.

У вартість НЕ ВХОДЯТЬ і додатково оплачуються:

- харчування,
- дегустації,
- вхідні квитки в туристичних об'єктах.

Знижки для дітей:

- Дітям до 6 років (включно), при супроводі 2-х дорослих і без окремого місця в автобусі та при проживанні - безкоштовно;

- Дітям до 12 років (включно) знижка від загальної вартості туру 100 грн./особа.

У вартість ВХОДИТЬ:

- проїзд комфортабельним автобусом,
- проживання,
- супровід гіда-екскурсовода,

- екскурсійне обслуговування в туристичних об'єктах,
- страхування на час подорожі.

У вартість НЕ ВХОДЯТЬ і додатково оплачуються:

- харчування,
- дегустації,
- вхідні квитки в туристичних об'єктах.

Знижки для дітей:

- Дітям до 6 років (включно), при супроводі 2-х дорослих і без окремого місця в автобусі та при проживанні - безкоштовно;

- Дітям до 12 років (включно) знижка від загальної вартості туру 100 грн./особа.

Вартість вхідних квитків:

- Дендропарк "Олександрія": загальний - 70 грн., студентський - 40 грн., шкільний - 35 грн.;

- Круїз на теплоході по р. Рось: загальний, студентський - 100 грн., пенсіонери, діти від 5р. до 14р. - 60 грн., діти до 5 р. без окремого місця - безкоштовно;

- Екскурсія + дегустація на фермі "Бабині кози": загальний, пенсійний, студентський - 150 грн., учнівський - 75 грн., дошкільники - безкоштовно;

- Ландшафтний парк "Буки": загальний, пенсійний, студентський, учнівський - 40 грн.

Харчування (орієнтовні ціни):

сніданки - 65-75 грн., обіди - 95-105 грн., вечері - 85-95 грн.

Розрахунок витрат на організацію і проведення туру «Романтична Київщина: Олександрія, Буки, Ковалівка» показано в табл. 4.3.

**Розрахунок витрат на організацію і проведення туру
«Романтична Київщина: Олександрія, Буки, Ковалівка»**

Назва витрат	Вартість, грн.
Оплата оренди автобуса по маршруту (360,0 км)	15000,0
Розміщення в готелі (1 ніч) – 10 + 1	2000
Накладні витрати	2000,0
Оплата за екскурсовода	2000,0
Разом	21000

Джерело: власні розробки

Загальні витрати становлять на 10 туристів і супроводжуючий: 21,0 тис. грн. (табл. 4.3). Витрати поділяються на умовно-постійні і змінні. До умовно-постійних відносимо: 1) оплата оренди автобуса - 10000,0 грн, 3) накладні витрати підприємства - 2000,0 грн.

А змінні: 1) розміщення в готелі – 2000 грн., 2) оплата екскурсовода – 2000,0 грн.

Розрахуємо ціну туру «Романтична Київщина: Олександрія, Буки, Ковалівка» (табл. 4.4).

Таблиця 4.4

**Розрахунок ціни туру «Романтична Київщина: Олександрія, Буки,
Ковалівка»**

Витрати	Вартість, грн.
Загальні витрати, в т.ч.:	16000,0
- постійні	12000,0
- змінні	4000,0
Прибуток 15,0%	2400,0
Комісійна винагорода, 8,0%	1280,0
Разом на 10 туристів	19680,0
Ціна на 1 турпакет	1968,0

Джерело: власні розрахунки

Отже, загальна собівартість туру складає 19680,0 грн. на 10 туристів, відповідно на одного туриста – 1968,0 грн. Така ціна на ринку є конкурентною.

Визначимо точку безбитковості туру «Романтична Київщина: Олександрія, Буки, Ковалівка»:

$$T_b = P_v : (C_1 - Z_v) \quad (4.1),$$

де T_b – точка беззбитковості (турпакетах), P_v – постійні витрати, грн, C_1 – ціна одного тур пакета, грн, Z_v1 – змінні витрати одного тур пакета, грн.

$$T_b = 12000,0 : (1968,0 - 400,0) = 8 \text{ турпакетів}$$

$$T_b \text{ у } \% = 8 : 10 * 100 = 80\%$$

Отже, точка беззбитковості туру «Романтична Київщина: Олександрія, Буки, Ковалівка» 8 турпакетів, це означає, що при реалізації 8 турпакетів повністю покриваються всі витрати і і кожен наступний проданий туристичний пакет приносить прибуток підприємству. Точка беззбитковості складає 80%, що вказує на економічну ефективність туру.

В той же час важко сказати скільки пакетів буде продано за сезон, часто підприємства змушені давати знижки, перераховувати ціну туристичного продукту, чекати повної заповненості групи.

В м. Біла Церква нещодавно відкрито надсучасний санаторій «Дубрава», на місці природної родонової води, де задіяні сучасні методики лікування, серцево-судинних, опорно-рухових, нервових, шкіряних хвороб.

Санаторій «Дубрава» розташований у мальовничому куточку Київщини, на околиці м. Біла Церква, розташований на березі річки Рось, поруч із дубовим лісом в урочищі «Голендерня».

На сьогоднішній день це приватна оздоровча установа європейського рівня обслуговування та комфорту. У другій половині двохтисячних років у санаторії було проведено модернізацію матеріальної бази, оновлено колектив, запроваджено сучасні методики лікування, програми періодичного навчання та стажування працівників в аналогічних закладах за кордоном.

До важливих факторів якісного відпочинку безперечно належить специфічний клімат, іонізоване повітря, зміна навколишнього середовища, турбота та увага з боку персоналу. Готель, ресторанне господарство, медичний центр і водолікарня - все знаходиться в одному будинку, розташованому в доглянутій, природній парковій зоні, де панує атмосфера спокою та безтурботності. Сьогодні санаторій «Дубрава» користується популярністю серед тисяч вітчизняних та іноземних клієнтів. Приводом для відвідування є затишна

приємна атмосфера, чисте повітря, відмінний сервіс за найкращими цінами в Україні, але, головним чином, унікальна вода, яка лікує.

В санаторії практикуються навіть тури вихідного дня, де відпочиваючий може отримати релакс, оздоровлення, відмітити святкову дату. В санаторії практикується одна з найсучасніших процедур – це процедура очищення крові ВЛОК.

Таблиця 4.5

Путівка проживання, харчування, лікування (від 12 днів)

Номер	Ціна за 1 добу для однієї людини
2-місний номер "Стандарт"	880,00 грн.
2-місний номер "Стандарт" (при одномісному розміщенні)	990,00 грн.
2- місний номер покращений однокімнатний (6 поверх)	1040,00 грн.
2- місний номер покращений однокімнатний (при одномісному розміщенні), 6 поверх)	1150,00 грн.
2- місний номер покращений однокімнатний (2-5 поверх)	1010,00 грн.
2-місний номер покращений однокімнатний (при одномісному розміщенні, 2-5 поверх)	1120,00 грн.
Двокімнатний номер покращений	1320,00 грн.
Двокімнатний номер покращений (при одномісному розміщенні))	1480,00 грн.

Джерело: [59]

У вартість санаторно-курортної путівки входить:

- проживання
- 3-разове харчування
- консультація лікаря-фахівця (по одній консультації двох лікарів-фахівців)
- курс водолікувальних процедур (один вид ванн на вибір за призначенням лікаря: перлова, хвойна, апельсинова; один душ на вибір за призначенням лікаря: циркулярний, висхідний, Шарко)

- курс фізіотерапевтичних процедур (дві процедури на вибір за призначенням лікаря: електрофорез, синусоїдальна модульована терапія – СМТ, магнітотерапія, ультразвукова терапія, інгаляції, лазеротерапія, лікування високочастотним струмом – УВЧ)
- лікувальна фізкультура (ЛФК)
- ручний масаж (одна лікувальна зона)
- теплолікування (озокеритні аплікації (дві лікувальні зони), кліматотерапія.

Отже на прикладі м. Біла Церква, що є другим по розмірам і чисельності населення місті Київської області, досліджено туристично-рекреаційний потенціал, визначені ресурси для ефективного розвитку внутрішнього туризму і не тільки, оскільки регіон так само може бути цікавим й іноземцям, які хочуть подорожувати, відпочивати, лікуватися, займатися бізнесом. Але, як нами було зазначено в 3-му розділі, без підтримки держави, місцевої влади, бізнес-структур, мешканців міста та прилеглих районів не буде створено цілісної системи розуміння важливості туризму, рекреації для розвитку території, де цей потенціал є і може бути примножений.

Висновки до розділу 4

Отже, проведений аналіз перспектив розвитку туризму в Київській області, та м. Білій Церкві зокрема, дозволив сформулювати основні напрями реалізації стратегії розвитку. Можна порівняти сполучення двох міст Київ – Біла Церква і Париж – Реймс. Майже така сама відстань між містами, кількість населення однакова і важливість кожного міста для Києва і Парижа бузсумнівна. Близькість Білої Церкви до Києва, зручне транспортне сполучення,

розвинута соціально-економічна інфраструктура в поєднанні з природними умовами надають місту значної інвестиційної та туристичної привабливості.

Важливим напрямом у просуванні міста на туристичному ринку є акцентування уваги на бальнеологічному оздоровленні та створити позитивний імідж м. Біла Церква можливо шляхом запровадженням соціальних й економічних новацій, які в перспективі сприятимуть створенню бренду міста.

Також з метою посиленого розвитку туристичної сфери потрібна активізація діяльності малого та середнього підприємництва, адже підприємницьке середовище на даному етапі потребує підтримки та зміцнення і залучення інвестиції для розвитку туризму м. Біла Церква.

Місто Біла Церква має надзвичайно великий потенціал для створення справжнього туристичного осередку, а повноцінний розвиток туризму можливий за умови залучення інвестицій та тісній співпраці із установами, підприємствами й організаціями різних сфер життєдіяльності. Така співпраця можлива у форматі кластеру. Зважаючи на досвід м.Реймс (Франція) створення кластеру буде рушійною силою розробки дієвого туристичного продукту, налагодження плідного діалогу між усіма стейкхолдерами, оскільки туризм, в першу чергу, це комплексна галузь економіки, а сам туризм сприяє розвитку більш як 50 суміжних галузей економіки. Зауважила, що окупність інвестицій вкладених в дану сферу становить лише 5-7 років, а одне робоче місце у туристичній сфері є передумовою створення чотирьох – у суміжних галузях. Тому його розвиток має бути цікавим багатьом, а особливо малому та середньому бізнесу.

Також в роботі запропонований портфель екскурсій, одна з них є ексклюзивною, цікавою, несподівною для туристів – екскурсія «Плодовим садом «Мур». А також запропонований 2-денний тур «Романтична Київщина: Олександрія, Буки, Ковалівка» (маршрут Фастів, Ковалівка, Біла Церква, Олександрія, Буки, дегустація сиру та круїз на теплоході), який є новим, дуже цікавим. Розрахунки показали, що він є прибутковим, але в той же час,

непередбачуваний стан нашої країни не дає можливості прорахувати, скільки таких турів може бути заплановано, підприємства змушені прораховувати збитки, здешевляти тури, чекати заповненості групи на тур, щоб покрити хоча б витрати.

Також проаналізовано ще один об'єкт, який є великою цінністю області та, зокрема міста Біла Церква. Зовсім нещодавно відкрито надсучасний санаторій «Дубрава», на місці природної родонової води, де задіяні сучасні методики лікування, серцево-судинних, опорно-рухових, нервових, шкіряних хвороб, навіть є процедура очищення крові – ВЛОК. Санаторій став популярним і серед іноземців, яких особливо зацікавили специфічний клімат, іонізоване повітря, родонова вода.

В той же час Київська область, маючи такий безмежний туристично-рекреаційний потенціал, без розуміння важливості туризму, рекреації для розвитку території, де цей потенціал є і може бути примножений, без підтримки держави, місцевої влади, бізнес-структур, мешканців даної території, цілісної системи, цілісної його системи не буде.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Еволюція визначення поняття «рекреаційний потенціал» у сучасному її трактуванні пройшла кілька етапів: від початкового розвитку в рамках екологічних, географічних та економічних знань до всебічних системних досліджень і підходів, що поєднують зусилля вчених різних галузей наукового пізнання: рекреаційної географії, рекреалогії, географії туризму, туризмології та регіональної економіки.

Багато авторів наукових праць вважають потенціал сукупністю взаємопов'язаних ресурсів, необхідних для досягнення певних цілей. Туристично-рекреаційний потенціал – досить ємне поняття, яке містить численні детермінанти, що визначають туристично-рекреаційну привабливість певного регіону.

Отже, туристично-рекреаційний потенціал регіону як наявність певних можливостей та ресурсів, які можуть бути використанні для розвитку туристичної та рекреаційної діяльності.

Туристично-рекреаційний потенціал є сукупністю органічно взаємопов'язаних природних і матеріальних засобів, які в процесі взаємодії здатні виробляти продукцію або продукт.

Специфіка рекреаційного потенціалу полягає в тому, що він є невід'ємною частиною економічного потенціалу території та його використання має спиратися на відповідні умови господарської діяльності

Туристично-рекреаційний потенціал території, регіону, області визначають такі змінні, як наявні рекреаційні ресурси, управлінські фактори та функціональні фактори. Рекреаційні ресурси багато в чому є похідними від рекреаційних потреб населення, які в свою чергу визначаються задачами соціокультурного освоєння території. Таким чином, основні причина та фактори перетворення сукупності тих чи інших властивостей території в рекреаційні ресурси – це потреби соціо-культурного освоєння території. Управлінські

фактори, що визначають рівень та цільову спрямованість діяльності органів управління на конкретній території. Орієнтація та можливості даного фактора характеризують управлінський потенціал територіального рекреаційного комплексу, який залежить від стратегічного бачення перспектив, обсягу та характеру робіт, з якими можуть впоратися органи управління території. Функціональні фактори, що включають рівень потенційних можливостей органів управління для реалізації рекреаційного потенціалу території.

Багата історико-культурна і духовна спадщина Київської області, сприятлива для розвитку туризму. На території області під охороною держави перебуває 3961 об'єкт культурної спадщини, з них 2067 - пам'ятки археології, 1571- пам'ятки історії, 166 - пам'ятки монументального мистецтва, 53 - пам'ятки архітектури, 15 - пам'яток садово-паркового мистецтва та 89 – пам'ятки науки та техніки. Загальна кількість об'єктів культурної спадщини, занесених до переліку щойно виявлених, складає 493 об'єкта. На пам'ятки культурної спадщини укладено 709 охоронних договорів, оформлено 151 паспорт об'єкту (пам'ятки) культурної спадщини. Вісім міст Київщини мають статус історичного населеного місця, де зберігся історичний ареал з об'єктами культурної спадщини.

За рівнем концентрації природно-рекреаційного потенціалу Київська область має середні показники в Україні, який становить 6,192 на 1000 км² або 0,098 на 1 тис. жителів, але рівень концентрації земель рекреаційного призначення не перевищує 1,427 та 0,023 відповідно [12], що свідчить про нерозкриті можливості потенціалу області щодо рекреаційних земель. Виходячи з цих даних, можемо константувати, що природно-рекреаційний потенціал області в 4 рази перевищує площі земель рекреаційного призначення. Однак за рахунок обеднання потенціалу Київської області та потенціалу м.Києва можемо говорити про концентрацію туристично-рекреаційних ресурсів.

За даними інтегральної оцінки серед всіх областей України за

природними та антропогенними ресурсами встановлено, що м.Київ та Київська область мають 4 бали з 5 можливих.

Київська область характеризується чітко вираженими тенденціями: стрімким розвитком її внутрішньої туристичної індустрії та створенням майже в кожному з районів яскравих, економічно доцільних та конкурентоспроможних пакетів пропозицій у сфері туризму, екскурсій, подорожей, активного і здорового відпочинку, культурних програм та змістовного дозвілля

Пандемія коронавірусу COVID-19 — це найбільше випробування, з яким зіткнувся світ після Другої світової війни. В цілому, втрати туристичної галузі в Україні оцінюються у понад 1,5 млрд дол. США. Обмеження на пересування, які були впроваджені державами для запобігання поширенню захворювання на COVID-19, падіння доходів громадян внаслідок економічної кризи та рецесії потенційно зумовлюють зростання попиту на відпочинок в межах України. Саме внутрішній туризм є основним рушієм збереження та відродження галузі.

Туризм Київщини має високий потенціал розвитку в таких продуктах, як тури вихідного дня та діловий туризм (MICE), а також в області природних і культурних ресурсів (наприклад, гастротуризм, сільський туризм, медичні заклади/центри оздоровлення). Однак через відсутність ефективного управління галуззю, неправильне статистичне охоплення та неконкурентність на міжнародному ринку її розвиток суттєво гальмувався.

В роботі проведений SWOT - аналіз Київської області, а основі якого визначено проблеми розвитку туризму та рекреації, зокрема він показав, що Київська область має обмежені фінансові ресурси, але, разом із тим, володіє значним природно-рекреаційним та історико-культурним потенціалом, розвиненою інфраструктурою, має висококваліфіковану робочу силу та вигідне географічне положення, розвиток туризму є вкрай необхідним для економічного процвітання регіону.

Визначений комплекс заходів щодо розвитку рекреаційно-туристичного потенціалу Київської області, що дасть можливість забезпечити популяризацію Київщини як туристичної дестинації (для пізнавального, активного, сільського, екологічного, медичного туризму) та території безпечної для подорожей.

Отже, проведений аналіз перспектив розвитку туризму в Київській області, та м. Білій Церкві зокрема, дозволив сформулювати основні напрями реалізації стратегії розвитку. Можна порівняти сполучення двох міст Київ – Біла Церква і Париж – Реймс. Майже така сама відстань між містами, кількість населення однакова і важливість кожного міста для Києва і Парижа бузсумнівна. Близькість Білої Церкви до Києва, зручне транспортне сполучення, розвинута соціально-економічна інфраструктура в поєднанні з природними умовами надають місту значної інвестиційної та туристичної привабливості.

Важливим напрямом у просуванні міста на туристичному ринку є акцентування уваги на бальнеологічному оздоровленні та створити позитивний імідж м. Біла Церква можливо шляхом запровадженням соціальних й економічних новацій, які в перспективі сприятимуть створенню бренду міста.

Також з метою посиленого розвитку туристичної сфери потрібна активізація діяльності малого та середнього підприємництва, адже підприємницьке середовище на даному етапі потребує підтримки та зміцнення і залучення інвестиції для розвитку туризму м. Біла Церква.

Місто Біла Церква має надзвичайно великий потенціал для створення справжнього туристичного осередку, а повноцінний розвиток туризму можливий за умови залучення інвестицій та тісній співпраці із установами, підприємствами й організаціями різних сфер життєдіяльності. Така співпраця можлива у форматі кластеру. Зважаючи на досвід м.Реймс (Франція) створення кластеру буде рушійною силою розробки дієвого туристичного продукту, налагодження плідного діалогу між усіма стейкхолдерами, оскільки туризм, в першу чергу, це комплексна галузь економіки, а сам туризм сприяє розвитку більш як 50 суміжних галузей економіки. Зауважила, що окупність інвестицій вкладених в дану сферу становить лише 5-7 років, а одне робоче місце у туристичній сфері є передумовою створення чотирьох – у суміжних галузях. Тому його розвиток має бути цікавим багатьом, а особливо малому та середньому бізнесу.

Також в роботі запропонований портфель екскурсій, одна з них є ексклюзивною, цікавою, несподівною для туристів – екскурсія «Плодовим садом «Мур». А також запропонований 2-денний тур «Романтична Київщина: Олександрія, Буки, Ковалівка» (маршрут Фастів, Ковалівка, Біла Церква, Олександрія, Буки, дегустація сиру та круїз на теплоході), який є новим, дуже цікавим. Розрахунки показали, що він є прибутковим, але в той же час, непередбачуваний стан нашої країни не дає можливості прорахувати, скільки таких турів може бути заплановано, підприємства змушені прораховувати збитки, здешевляти тури, чекати заповненості групи на тур, щоб покрити хоча б витрати.

Також проаналізовано ще один об'єкт, який є великою цінністю області та, зокрема міста Біла Церква. Зовсім нещодавно відкрито надсучасний санаторій «Дубрава», на місці природної родонової води, де задіяні сучасні методики лікування, серцево-судинних, опорно-рухових, нервових, шкіряних хвороб, навіть є процедура очищення крові – ВЛОК. Санаторій став популярним і серед іноземців, яких особливо зацікавили специфічний клімат, іонізоване повітря, родонова вода.

В той же час Київська область, маючи такий безмежний туристично-рекреаційний потенціал, без розуміння важливості туризму, рекреації для розвитку території, де цей потенціал є і може бути примножений, без підтримки держави, місцевої влади, бізнес-структур, мешканців даної території, цілісної системи, цілісної його системи не буде.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азар В. И. Экономика и организация международного туризма. Москва: Экономика, 1984. 185 с.
2. Антоненко І. Туристична рента в лісоресурсній сфері. *Туризм в Україні: сучасний стан та пріоритети розвитку*: матеріали Всеукраїнської наук.-практ.конф. Львів, 2005. С. 132–138.
3. Артеменко В. Б. Методи інтегральної оцінки якості життя населення в управлінні регіональним розвитком. *Регіональна економіка*. 2002. № 1. С. 166–177.
4. Бакурова А. В., Діденко А. В., Попова О. Ю. Оптимізація діяльності туристичних підприємств при формуванні міжрегіонального кластеру. *Економіка. Управління. Інновації*. 2011. № 1 (5).
5. Боголюбова С.А. Эколого-экономическая оценка рекреационных ресурсов / С.А. Боголюбова // Международный журнал экспериментального образования. – 2010. – № 3. – С. 27–28.
6. Бейдик О. О. Рекреаційні ресурси України: навч. посібник. Київ:Альтерпрес, 2009. 489 с.
7. Бойко Т. Ю. Методичні підходи щодо оцінки ефективності організаційно-економічного механізму регулювання управлінської діяльності підприємницького кластеру. URL: http://web.znu.edu.ua/issues/2011/eco_2011_1/2011_1/015-21.pdf
8. Виклюк Я. І., Артеменко О. І. Методи побудови густоти потенціального поля рекреаційної привабливості території. *Штучний інтелект*. 2009. № 2. С. 151–160.
9. Виклюк Я.І. Використання нечіткої логіки для визначення рекреаційного потенціалу території / Я.І. Виклюк, О.І. Артеменко // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2008. – № 631: Інформаційні системи та мережі. – С. 45–54.

10. Воловик Л.М. Особливості розвитку рекреаційно-туристичного комплексу Столичного регіону (на прикладі Київської області) *Географія та туризм: Наук. зб. Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка.* – Київ, 2013. Вип. 26. С. 164-172.
11. Географічна енциклопедія України . У 3 т./ За ред. О.Маринича. Київ, 1989-1993.
12. Герасимчук З. В. Регіональна політика розвитку рекреаційного природокористування: механізми формування та реалізації : [монографія] / З. В. Герасимчук, Н. В. Коленда, Л. М. Черчик. – Луцьк : Надстир'я, 2007. – 171 с.
13. Герасимчук З., Глядіна М. Регіональна політика розвитку рекреаційної сфери: механізм формування та реалізації. Луцьк: Надстир'я, 2006. 164 с.
14. Горин Г. В. Систематизація методологічних підходів до визначення сутності поняття «рекреаційно-туристичний потенціал регіону». *Регіональна економіка.* – 2014. – №2(72). – С. 187-199.
15. Дащук Ю. Є. Аналіз складових рекреаційного потенціалу регіону. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.* 2012. № 7(178). С. 71.
16. Дащук Ю.Є. Розвиток рекреаційного потенціалу регіону: автореферат дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.05; МОН України, Луцький НТУ. Луцьк, 2014. 21 с.
17. Дедю И. И. Экологический энциклопедический словарь. Кишинев: Главная редакция Молдавской советской энциклопедии, 1990. 406 с.
18. Денисова І.В., Обуховська А.В. Оцінка сучасного стану розвитку туристсько-рекреаційних територій України. Економічні проблеми сталого розвитку: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті проф. О.Ф. Балацького. – Суми, 2014. – Т. 2. – С. 129–130.
19. Журба І. О. Оцінка ефективності функціонування кластерів. *Науковий вісник Херсонського державного університету.* 2014. Вип. 9-1. Ч. 1.
20. Забалдіна Ю. Б., Ліщинський О. Л. Дві адаптивні моделі короткострокового прогнозування туристичних потоків. *Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право).* 2006. С. 406–410.

21. Захарченко В. І., Корсікова Н. М., Меркулов М. М. Інноваційний менеджмент: теорія і практика в умовах трансформації економіки: навч. посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2012. 448 с.
22. Исламова Ф.С. ФАКТОРЫ И УСЛОВИЯ РАЗВИТИЯ СТРУКТУРЫ ТУРИСТСКО-РЕКРЕАЦИОННОГО ПОТЕНЦИАЛА ТЕРРИТОРИИ // Научное обозрение. Экономические науки. – 2016. – № 6. – С. 75-79.
23. Истомин Е.П., Слесарева Л.С., Соколов А.Г., Зоринова Е.М. Управление рекреационным потенциалом Приморской территории с учетом природных рисков. *Ученые записки*. №26. С.
24. Іванова Л. О. Оцінка маркетингових можливостей підприємств готельного господарства в окремих регіонах України. *Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Щорічний збірник наукових праць*. Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2003. Вип. XIV. С. 230–242.
25. Ілляшенко С. М. Управління інноваційним розвитком: проблеми, концепції, методи: навч. посібник. Суми: ВТД «Управлінська книга», 2003. С. 278.
26. Інвестиційний паспорт. Київська область .К. 2012.
27. Інформаційно-аналітичні матеріали Міністерства енергетики та захисту довкілля України з питання “Аналіз площ природно-заповідного фонду України в розрізі адміністративно-територіальних одиниць”.-Київ, 2020.-99с.
28. Коробейникова Я.С., Долгополова Г.Є., Зоріна Г.П, Особливості планувальної організації рекреаційних просторів. Сборник научных трудов по материалам международной научно-практической конференции «Перспективные инновации в науке, образовании, производстве и транспорте». Серия «Экономика, туризм, рекреация. География, геология». Одесса, 2011. С. 23–25.
29. Любіцева О.О. Туристичні ресурси України : навч. посіб./О.О.Любіцева, Є.В.Панкова, В.І.Стафійчук. – К. : Альтерпрес, 2007. –с.256-269.
30. Матвієнко В.М., Матвієнко Н.М., Хилевич Н.М. Чинники розвитку і розміщення рекреаційного комплексу Подільського району. *Географія та туризм*. К. Альтерпрес, 2011. Вип.16. С.129-134.

- 31.Мацола В. І. Рекреаційно-туристичний комплекс України [монографія] / Інститут регіональних досліджень НАН України ; [наук. ред. М. І. Долішній]. – Львів, 1997. – 259 с.
- 32.Нудельман М. С. Социально-экономические проблемы рекреационного природопользования. К. : Наукова думка, 1987. – 129 с.
- 33.Писаревський І. М., Мелешко К. К. Туристично-рекреаційний потенціал як елемент конкурентоспроможності територій. *Бізнес Інформ*. 2019. №12. С. 148–154.
- 34.Полтавець А. М. Рекреаційний потенціал Київської області *Землеустрій, кадастр і моніторинг земель*. 2015. № 4. С. 72-81.
- 35.Потишняк О. М., Дудник О. В., Краля В. Г. Рекреаційні ресурси та природно-рекреаційний потенціал як необхідна умова розвитку рекреації. *Домашня сторінка*. 2017. № 182. С. 140-147.
- 36.Руденко В.П, Географія природно-ресурсного потенціалу України: підр. у 3-х част. Чернівці : Чернівецький національний університет, 2010. – 552 с.
- 37.Сажнева Н.М. Рекреаційна географія : навч. посіб. – Мелітополь : Люкс, 2008. – С.154-156.
- 38.Смаль І.В. Основи географії рекреації і туризму : навч. посіб. /І.В.Смаль. – Ніжин: Вид. НДПУ імені Миколи Гоголя, 2004. – С.78-86.
- 39.Смаль І.В., Смаль В.В. Рекреація, туризм, дозвілля: тлумачення і співвідношення понять. *Український географічний журнал*. 2003. №4. С. 58-64.
- 40.Смовженко Т.С., Графська О.І. Оцінювання потенціалу розвитку туристично-рекреаційної сфери в економіці регіонів України. *Регіональна економіка*. 2020. №2. С.44-57.
- 41.Ступень Н.М. Фактори розвитку рекреаційного потенціалу територій. *Науковий вісник Харківського державного університету* 2018. №2(32). С.117-119.
- 42.Схема-прогноз розвитку і розміщення продуктивних сил Київської області на період до 2015 року. Рада по вивченню продуктивних сил України. К.: РВПС. – 3 – 69 с.

- 43.Третяк А.М., Гребенник Г.В. Методологічно-методичні основи оцінки природнорекреаційного потенціалу земельних та інших природних ресурсів /
- 44.Шабардіна Ю. В. Роль рекреаційних ресурсів у формуванні рекреаційного потенціалу як складової продуктивних сил регіонального економічного простору [Електронний ресурс]. Макроекономічне регулювання інвестиційних процесів та впровадження стратегії інновативно- інноваційного розвитку в Україні : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 23-24 жовт. 2008 р.) : у 3 ч. – К. : Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України, 2008. – Ч. 3. – С. 285-288.
- 45.Карчевская Е. Н. Исследование рынка регионального туризма. *Беларусь в современном мире*: материалы III Респуб. науч. конф., 28 сентября 2005 г. Минск: БГУ, 2005. С. 122–123.
- 46.Квартальнов В. А. Туризм: учебник. Москва: Финансы и статистика, 2002. 320 с.
- 47.Кравців В. С., Гринів Л. С., Копач М. В., Кузик С. П. Науково-методичні засади реформування рекреаційної сфери. Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 1999. 78 с.
- 48.Марчук В. В. Механізми формування інтегрованої системи регіональних і локальних рекреаційних комплексів. *Бізнес-навігатор*: науково- виробничий журнал. Херсон, 2010. № 21. С. 152–158.
- 49.Масюк Ю. О. Стратегічне управління розвитком туризму в Україні: дис канд. екон. наук: 08.00.03. Львів, 2017. 318 с.
- 50.Менеджмент туризма. Туризм и отраслевые системы: учебник / И. В. Зорин, А. И. Зорин, Т. А. Ирисова и др. Москва: Финансы и статистика, 2001. 272 с.
- 51.Михайліченко Г. І. Туристичний потенціал : методи оцінювання та інноваційний розвиток. *Проблеми економіки*. 2013. № 1. С. 115–123.
- 52.Михайліченко Г. І. Формування інноваційних туристичних кластерів як конкурентної переваги розвитку регіону. URL: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/13980/1/50_341-349_Vis_727_Menegment.pdf

53. Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу регіону : монографія /за заг. ред. В. Г. Герасименко. — Одеса : ОНЕУ, 2016. — 262 с.
54. Офіційний сайт Київської обласної державної адміністрації. URL: <http://koda.gov.ua/>
55. Пічугіна М. А. Оцінка ефективності діяльності інноваційного кластеру. *Ефективна економіка*. 2010. № 6. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=245> (дата звернення: 17.11.2018).
56. Програми розвитку туризму Київської області на 2021-2023 роки .- Режим доступу: <https://koda.gov.ua/normdoc/pro-iniciyuvannya-rozrobki-proiektu-pro-3/>
57. Стратегія розвитку Білої Церкви до 2025 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://golocal-ukraine.com/projects/bila-tserkva-strategiya-rozvitku-do-2025-roku/>
58. Ткаченко Т. І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2006. 537 с.
59. Сайт санаторію «Дубрава».- Режим доступу: <https://dibrovabc.com.ua/prajs/putevka-prozhivanie-pitanie-lechenie/>